Ethnographia

A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata

134. évfolyam 2023 2. szám

Gulyás Judit

A polip, a kesztyű és a népmese: Gaal György meséinek megjelenése és fogadtatása a korabeli német nyelvű sajtóban*

Az első magyar mesegyűjtemény 1822-ben, két évszázaddal ezelőtt jelent meg Bécsben, Gaal György munkájának köszönhetően.[1] A *Mährchen der Magyaren* című kötet 17 német nyelvű mesét tartalmazott, ám Gaal kéziratos mesegyűjteménye ennél jóval nagyobb: több mint száz szöveget számlál. Ebből hét mesét 1855-ben Erdélyi János,[2] majd 1857 és 1860 között 53 mesét Toldy Ferenc és Kazinczy Gábor magyarul is publikáltak,[3] de a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában őrzött, kiemelt jelentőségű gyűjtemény a maga teljességében máig kiadatlan; folklorisztikai, irodalomtörténeti és művelődéstörténeti szempontok érvényesítésével történő feltárása várat magára.

A dolgozat a *Mährchen der Magyaren* nagyrészt tisztázatlan keletkezés- és fogadtatástörténetéhez nyújt adalékokat a korabeli német nyelvű sajtóban megjelent szövegek bemutatásával. A folklorisztikai kutatástörténet nem tartja számon, hogy Gaal már 1822 előtt is jelentetett meg meséket, és hogy az elenyésző magyar recepcióhoz képest a *Mährchen der Magyaren* fogadtatása az osztrák-német kulturális közegben jóval élénkebb volt. A dolgozat első felében azokat a meséket ismertetem, amelyeket Gaal György a *Mährchen der Magyaren* megjelenése, vagyis 1822 előtt publikált különféle újságokban. Ezt követően a mesegyűjtemény megjelenésének időpontját próbálom meg pontosítani. A cikk harmadik részében pedig a *Mährchen der Magyaren* megjelenését követő recenziókat mutatom be a német nyelvű sajtóból. A dolgozat végén forrásközlésként néhány korabeli könyvismertetés olvasható Bednárik János fordításában.

* A dolgozat az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

1 Gaal 1822a.

2 Erdélyi 1855.

3 Gaal 1857–1860.

GAAL GYÖRGY 1822 ELŐTT KIADOTT MESÉI

A Wallishausser kiadónál Bécsben, 1822-ben megjelent nyolcadrét formátumú kötet, a *Mährchen der Magyaren* Gaal György bevezetője mellett 454 oldalon összesen 17 mesét tartalmazott, amelyek sorrendben a következők voltak: *Das wunderbare Tabakspfeifchen*, *Waldhüter-Mährchen*, *Die gläserne Hacke*, *Des Teufels Schrecken*, *Die Speckfestung*, *Das Mährchen vom Pfennig*, *Fischer-Mährchen*, *Die dankbaren Thiere*, *Der Vogel Goldschweif*, *Wie gewonnen, so zerronnen*, *Der Welt Lohn*, *Die geitzige Bäuerinn*, *Vom weisen Peter*, *Der rothe Hund*, *Der Schlangenprinz*, *Die Drillinge mit dem Goldhaar*, *Kutscher-Märchen*.

Gaal György a gyűjteményhez írott előszavában úgy fogalmazott, hogy több mint tíz éven át tartó munkája eredménye volt a kötet. Az alábbiakban azt próbálom dokumentálni, hogy a Gaal által összegyűjtött mesékből néhány szöveg már a *Mährchen der Magyaren* publikálása előtt is napvilágot látott a korabeli sajtóban. Erre vonatkozólag mindeddig egyetlen meseszöveg volt ismert: a *Mährchen der Magyaren* második darabja (*Waldhüter-Mährchen)* 1818-ban magyarul jelent meg *Egy Erdő kerűlő* címmel a *Hasznos Mulatságok* hasábjain.[4] Ezt a mesét a *Rege* alcímtől és műfaji megjelöléstől eltekintve nem kísérte szerzői/szerkesztői név vagy bármiféle forrásmegjelölés.[5]

Egyelőre nem tudni, hogy Gaal juttatta-e el a *Hasznos Mulatságok*nak a mese magyar nyelvű változatát, vagy pedig az újság szerkesztősége egyéb forrásból jutott-e a szöveghez. Így tisztázatlan az is, hogy a *Hasznos Mulatságok*ban megjelent mese egy német szöveg alapján készített fordítás-e, vagy eredetileg is magyar nyelven készült el. Mindenesetre az 1818-ban magyarul, 1822-ben németül megjelent meseszöveg közötti nyilvánvaló összefüggés ellenére sem fordításról van szó. Ezt már a terjedelem is jelzi, hiszen a *Mährchen der Magyaren*ben közölt szöveg 27 oldalt tesz ki,[6] a *Hasznos Mulatságok*ban megjelent mese pedig hatot; ezenkívül a *Hasznos Mulatságok* jellegzetes mesefordítási gyakorlata ekkor a forrásszövegekből készített *kivonatok* közreadása volt, ám még a rövidebb/rövidített magyar szöveg sem egyezik meg stilárisan az 1822-ben kiadott német változattal.[7] Szerzői jogi megfontolások mindenesetre nem korlátozták a *Hasznos Mulatságok* szerkesztőségét a különféle szerzőktől és forrásokból származó szövegek közreadása során, hiszen meglehetősen szabadon alakították a szövegeket.

Arra a körülményre, hogy 1822 előtt nemcsak magyarul, hanem németül is megjelentek már mesék Gaal György gyűjteményéből, többek között Jacob és Wilhelm Grimm egy jegyzete utal, amely a *Kinder- und Hausmärchen* (KHM) ugyancsak 1822-ben kiadott második kiadásának harmadik kötetében olvasható. Eszerint a saját meséikhez korábban elkészített összehasonlító jegyzeteikben Gaalnak csak azt a két meséjét tudták felhasználni, amelyek már korábban megjelentek a sajtóban: *„Sie konnten daher in den Anmerkungen noch nicht benutzt werden, und nur die gläserne Hacke*

[4] Gaal 1818b. A szöveget közölte Gulyás 2008b: 323–325.

[5] Hasonlóan a *Hasznos Mulatságok*ban ekkoriban közölt egyéb meseszövegekhez, amelyek Voltaire, Walter Scott, Giovan Francesco Straparola, Oliver Goldsmith, illetve egyelőre azonosítatlan szerzők meséinek anonimizált fordításai-kivonatai voltak. Gulyás 2022a.

[6] Gaal 1822a: 25–52.

[7] Cselekménymenetét, szereplőit, főbb motívumait tekintve viszont igen.

und die dankbaren Thiere sind dort angeführt, weil beide als ProbeStücke, jenes in der Wiener Zeitscrift für Kunst und Litteratur 1817. St. 79. 80. dieses in der Abendzeitung 1819. Nr. 215. 216, 217, sind abgedruckt worden."[8]

A Grimm testvérek tehát 1822-ben arról számoltak be, hogy korábban a Gaal-gyűjtemény két meséjét ismerték: 1817-ben ugyanis egy bécsi újságban már megjelent az üvegbaltáról szóló, 1819-ben pedig egy drezdai újságban a hálás állatokról szóló mese. A Grimm testvérek megadta hivatkozás segítségével valóban megtalálhatók ezek a meseközlések. A *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode* 1817 októberében két részletben közölte Georg v. Gaaltól a *Die gläserne Hacke* című mesét, *Ein panonisches Mährchen* alcímmel ellátva. A szövegközléshez szerkesztői jegyzet is társult, mely szerint e mesék anyaga teljesen nemzeti, Magyarországon szájról szájra terjednek, s ezáltal a népiesség megtestesítőinek tekinthetők: *„Der Stoff dieser Mährchen ist echt national; sie gehen in Ungern von Mund zu Mund und dienen daher zur Bezeichnung der Volksthümlichkeit."*[9] A *Wiener Zeitschrift* 1816-ban indult, illusztrált divatlap volt, és Gaal már az első évfolyamában publikált; több versét is közölte a lap.

Ha megnézzük a *Wiener Zeitschrift* ezen évfolyamát, akkor viszont az is szembeötlik, hogy 1817-ben ez az újság nemcsak a Grimm testvérek említette, üvegbaltáról szóló mesét közölte, hanem egy másik mesét is közreadott Gaal Györgytől: korábban, 1817 nyarán ugyanis szintén *Pannonisches Mährchen von J. G. von Gaal* megjelöléssel közzétette az erdőkerülőről szóló, *Waldhüter-Mährchen* című mesét is, négy részletben.[10] Ez a szöveg nem egyezik meg teljesen a majd 1822-ben a *Mährchen der Magyaren*ben ugyanezen címen közölt mesével, ugyanakkor a *Hasznos Mulats*ágokban 1818-ban kiadott magyar mese jobban hasonlít erre a változatra, mint a gyűjteményes kötetben megjelentre.[11] A Gaal-mesék különféle szövegváltozatainak összehasonlítása – amely természetesen nem nélkülözheti a kéziratos variánsok vizsgálatát sem – nyilvánvalóan további elengedhetetlen feladata lesz majd a kutatásnak. Az alábbiakban egy rövid példa ugyanazon Gaal-mese három variánsának hasonlóságait és különbségeit illusztrálja, a szövegek első mondatait idézve:

1817 *(Wiener Zeitschrift)*: *„In einem tiefen Gehölze der Karpathen wohnte einst ein Waldhüter mit seinem Weibe, pflegte der Jagd, und lebte zufrieden mit dem Ertrage, den ihm sein nie erschlaffter Bogen von Tag zu Tage gewinnen half. In diesem ungestörten Frieden, obgleich in kinderloser Ehe, verlebte er zwey Jahre."*[12]

1818 *(Hasznos Mulatságok)*: *„A' Tátrának sűrű Fenyvesi közt lakott valaha egy Erdő kerülő feleségével együtt, 's megelégedve éldegélt a' vadakból, mellyeket naponként lenyilazott. Harmadik évében együtt lakásoknak a' Feleség teherbe esett, 's rendes időre el jöttek vajúdó fájdalmi is."*[13]

---

[8] Grimm 1822: 432–433.
[9] Gaal 1817b: 228.
[10] Gaal 1817a.
[11] Az is elképzelhető, hogy a *Hasznos Mulatságok* – amely ebben az időszakban meglehetősen naprakészen követte a német nyelvű irodalom fejleményeit – a *Wiener Zeitschrift*ben közölt szöveg alapján készítette el a kivonatos magyar fordítást.
[12] Gaal 1817a: 25.
[13] Gaal 1818b: 49.; Gulyás 2008b: 323.

1822 *(Mährchen der Magyaren)*: *„In einem tiefen Gehölze wohnte einst ein Waldhüter mit seinem lieben Weibe, oblag der Jagd, und lebte zufrieden mit dem Ertrage, den sein nie erschlaffter Bogen ihm von Tag zu Tage gewinnen half. Auf diese Weise brachte er zwei Jahre in süßem Ehefrieden hin, aber ohne sich eines holden Kindersegens erfreuen zu können, nach welchem ihn doch gar sehr verlangte.”*[14]

Ami a Grimm testvérek másik hivatkozását illeti: az *Abendzeitung* címen megjelenő drezdai újság 1819 szeptemberében közölte a hálás állatokról szóló mesét *(Die dankbaren Thiere, oder: die drei Unmöglichkeiten)*, mégpedig a bécsi divatlapban megjelent mesékkel megegyező alcímmel ellátva, „pannon mese”-ként.[15] Gaal három meséje mellett a *pannon mese* (műfaji és regionális) besorolás tulajdonképpen egy sorozat darabjaként tüntette fel e meséket. Ahogyan a Grimm testvérek utaltak rá, ezek a szövegek a készülő mesegyűjtemény szempontjából mutatványként, próbadarabként funkcionáltak a német nyelvű sajtó biztosította nyilvánosság fórumain. Ehhez a szövegközléshez is társult jegyzet: a drezdai újság szerkesztője szerint ez az eredeti mese minden bizonnyal felhívja az olvasók figyelmét arra a gyűjteményre, amelyet a közreadó Bécsben tervez kiadni.

E megjegyzés értelmében tehát 1819-ben már tudható volt az is, hogy Georg von Gaal magyar mesegyűjtemény kiadására készül az osztrák fővárosban. Drezdában Gaalnak bizonyosan lehettek kapcsolatai, hiszen 1812-ben verseskötetét is Drezdában adta ki.[16] Ennek kapcsán pedig Gaal György kapcsolatrendszerét, a német művészeti, irodalmi életbe való beágyazottságát (és ennek eddig kevéssé vizsgált perspektíváit) már az az adat is felvillantja, hogy Gaal ezen verseskötetéből Beethovennek is volt egy példánya; amint az is tudható, hogy 1823-ban Beethoven egy Esterházy Pál magántitkárának, Anton Wochernek írott levelében Gaal Györgyöt is meghívta magához Hetzendorfba;[17] Gaalnak Haydnnal való kapcsolata pedig közismert. Gaal György kapcsán tehát nem lehet eltekinteni attól a körülménytől, hogy Bécsben élve a herceg Esterházy család könyvtárosaként majd az Esterházy-képtár őreként olyan irodalmi-kulturális hatások és viszonyok hálózatában helyezkedett el, amelyek teljességgel eltértek egy korabeli magyarországi, akár Pesten, akár inkább jellemzően vidéken élt literátor horizontjától.

1819 őszén azonban nemcsak Drezdában, hanem egy másik német városban is megjelent a hálás állatokról szóló mese, októberben ugyanis a *Karlsruher Unterhaltungs- und Intelligenz-Blatt* adta közre két részben.[18] Emellett egy év múlva, 1820-ban, egy mulattató, illetve különféle népekről és tájakról szóló ismeretterjesztő elbeszélések-

[14] Gaal 1822: 25.
[15] Gaal 1819a.
[16] Gaal 1812.
[17] *„Sobald ich nur hier recht in Ordnung bin, hohle ich sie einmal hieher ab, Es versteht sich nicht ohne vorheriges anfragen, gaal wird es mich ebenfalls sehr freuen, hier in ihrer Begleitung zu sehen, die Gegenden umher sind schön, u. könnten in ihm schöne poetische Bilder hervorbringen.”* Ludwig von Beethoven Bécsbe címzett levele Anton Wochernek, Hetzendorf, 1823. máj. 29. Az autográf levél digitalizált másolata elérhető: Beethoven-Haus Bonn, NE 122, https://www.beethoven.de/s/catalogs?opac=hans_en.pl&t_idn=ha:b101 (Letöltés: 2023. 02. 12.)
[18] Gaal 1819b.

ből összeállított kötet részeként is napvilágot látott ez a mese, szintén Karlsruhében.[19] Mindkét karlsruhei közlés feltüntette Georg von Gaal nevét és a *pannon mese* alcímet is, de a drezdai újságban szereplő, a tervezett gyűjtemény kiadására vonatkozó bennfentes – tehát feltehetően, közvetve vagy közvetlenül a mesét közreadó Gaal Györgytől származó – szerkesztői jegyzet nélkül; ezért elképzelhető, hogy a karlsruhei publikáció esetében az 1819-es drezdai közlés átvételéről van szó.

A fentiek értelmében tehát Gaal György 1817 nyara és 1819 ősze között több alkalommal jelentetett meg meséket készülő gyűjteményéből. 1817-ben Bécsben napvilágot látott az üvegbaltáról és az erdőkerülőről szóló mese, 1819-ben pedig Drezdában és Karslruhében a hálás állatok címet viselő mese. Mindegyik esetben a *pannon mese* kitétel is szerepelt a cím mellett. Az erdőkerülőről szóló mese 1818-ban magyarul is megjelent a *Hasznos Mulatságok*ban. Összességében a *Mährchen der Magyaren* 17 szövege közül eddig három mese öt német nyelvű és egy magyar nyelvű publikációjáról tudunk az 1822-t megelőző időszak sajtójából. A sajtóban közölt mesék tehát Gaal György magyar mesegyűjteményének keletkezésére, összeállítására vonatkozólag is információval szolgálhatnak.

Megemlítendő e ponton az is, hogy már a mesegyűjtemény megjelenése után, 1822 nyarán egy újabb mese is megjelent magyarul a *Hasznos Mulatságok*ban, ezúttal már feltüntetve a forrásul szolgáló kiadvány címét és szerzőjét is: *„A' háláadatos állatok, Kivonása egy Nép Regének, Gaalnak ezen Czímű Könyvéből: »Märchen der Magyaren.«"*[20] A *Hasznos Mulatságok* tehát 1818 és 1822 között jelenlegi tudásunk szerint két Gaal-mesét közölt le, ezek mindegyike olyan mese volt, amelyet Gaal maga is reprezentatív darabnak tartott (hiszen a német újságokban is ezeket közölte mutatványként), olyannyira, hogy a *Mährchen der Magyaren* előszavában a leginkább a maga ízlése szerint való meseként a hálás állatokról szóló szöveget nevezte meg, hozzátéve, hogy ha nem kellett volna figyelemmel lennie az olvasóközönség mesei narrációval kapcsolatos elvárásaira, ezt az elbeszélésmódot érvényesítette volna a mesék nagyrészén.[21] A *Hasznos Mulatságok*ban való közlés révén a két Gaal-mese (kivonata) természetesen sokkal jelentősebb magyar olvasóközönséghez tudott eljutni, mint a Bécsben kiadott gyűjteményes kötet maga.

Gaal György ugyanakkor olyan meséket is megjelentetett a német nyelvű sajtóban, amelyek nem képezték a későbbi magyar mesegyűjteménye részét. Így például 1818 tavaszán szintén a már említett *Wiener Zeitschrift* hasábjain látott napvilágot a hálátlanság megbüntetéséről szól „keleti mese", amely angol forrás nyomán készült: *Bestrafter Undank, ein morgenländisches Mährchen aus dem Englischen v. Georg von Gaal*.[22] A mese egy idős dervis és pártfogoltja, az ifjú Abdallah utazásáról, egy kincsesbarlangba való eljutásáról, a kincsek csábításáról, a szép szavakkal való fogadkozás, illetve a tettekben megnyilvánuló engedetlenség, önzés és hálátlanság ellentétéről szól. Ha a Gaal

[19] A kötet a *Karlsruher Unterhaltungs- und Intelligenz-Blatt*ban megjelent írásokból válogatott. Gaal 1820b.
[20] Gaal 1822b. Szövegét közölte Gulyás 2008b: 325–328.
[21] Gulyás 2022b.
[22] Gaal 1818a.

által feltüntetett angol forrást próbáljuk azonosítani, akkor több olyan kiadványt is találhatunk, amelyekben szerepelt ez az elbeszélés.[23] A legfontosabb ezek közül a *The Pleasing Instructor*, a mindkét nemű ifjúság számára válogatott elbeszélések gyűjteménye volt. Ez a könyv[24] hihetetlenül népszerű volt: a 18. század közepétől rengeteg kiadásban jelent meg. Már a legkorábbi, 1756-ban közreadott kiadásokban szerepelt az *Ingratitude punished: An Eastern Tale című mese,*[25] amely megegyezik a Gaal György által 1818-ban németül közreadott szöveggel. A *Pleasing Instructor* tartalomjegyzéke röviden utal arra, hogy az ifjú olvasók morális épülését szórakoztató módon elősegítő szövegeket milyen forrásokból vette át az antológia. Eszerint nagyrészt a sokszínű brit sajtópiac termékeiből merített (*Spectator*, *Tatler*, *Rambler*, *World*, *Adventurer*). Az *Ingratitude punished* mellett a tartalomjegyzékben a *G. Mag* megjelölés olvasható, így e szöveg forrása az 1731-ben alapított *Gentlemen's Magazine* lehetett. És ha Gaal kapcsán ezúttal 18. századi mesék fordításáról esik szó, akkor megemlíthető az is, hogy a *Mährchen der Magyaren* megjelenése után, 1824-ben közölt egy Carlo Gozzi meséje nyomán készült, operalibrettó alapjául készült átiratot is.[26]

A *MÄHRCHEN DER MAGYAREN* MEGJELENÉSÉNEK IDŐPONTJA

A *Mährchen der Magyaren* címnegyedében az 1822-es évszám szerepel. A kiadás datálása kapcsán tisztázásra váró körülmény, hogy Jacob és Wilhelm Grimm a *Kinder- und Hausmärchen* (KHM) már említett, 1822-ben Berlinben kiadott második kiadásának harmadik, történeti-összehasonlító jegyzeteket tartalmazó kötetében az egyes nemzetek mesekincséről adva áttekintést a magyarországi mesék kapcsán egyetlen forrásukként nem pusztán könyvészeti adataival együtt megnevezték Gaal magyar mesegyűjteményét,[27] hanem a kötet összes meséjét tételesen tárgyalták is.[28] A tizenhét számozott mese címe, valamint a mesék sorrendje megegyezik az 1822-ben Bécsben publikált kötetben szereplő szövegek címével és sorendjével, néhány betűnyi és központozási eltéréstől eltekintve. A *Kinder- und Hausmärchen* ezen kötetének előszavát a Grimm testvérek a következőképpen datálták: *„Cassel den 4ten Januar 1822."*[29] Az előszó datálása valamint a Gaal-mesék tételes bemutatása és kommentálása alapján úgy tűnik tehát, mintha a Grimm testvérek 1822 első napjaiban már a *Mährchen der Magyaren* teljes korpuszát ismerték volna.

---

[23] Például *Ingratitude punished: An Eastern Tale* címmel megjelent 1800-ban *A Grammar of the French Language with Practical Exercises* című kötetben, amelynek 1817-ben (tehát a Gaal-féle fordítást megelőző évben) már a 13. londoni és a negyedik amerikai (bostoni) kiadása került forgalomba. Wanostrocht 1800: 358–364.

[24] Alcíme szerint *Entertaining Moralist consisting of Select Essays, Relations, Visions, and Allegories collected from the most Eminent English Authors, to which are prefixed New Thoughts on Education*.

[25] *The Pleasing Instructor...* 1756: 56–64.

[26] Gaal 1824.

[27] *„Mährchen der Magyaren, bearbeitet und herausgegeben von Georg von Gaal. Wien 1822."*

[28] Grimm 1822: 433–434. E jegyzetekről bővebben l. Gulyás 2022b: 342–344.

[29] Grimm 1822: III–IV.

Ezért korábban felvetettem annak lehetőségét,[30] hogy a *Mährchen der Magyaren* talán már 1821-ben, az év végén elhagyhatta a nyomdát, és a címnegyedben az 1822-es évszám – a nyomdai és kiadói gyakorlatban megszokott módon – a könyvpiacra kerülés évszámát rögzíti. Elképzelhető ugyanakkor az is, hogy maga a kötet valóban csak 1822-ben került az olvasók elé, és Gaal György 1821-ben kéziratban vagy nyomdai levonatban juttatta el az általa tisztelt Grimm testvéreknek munkája egy példányát. Ismert, hogy Jacob Grimm 1814–1815 folyamán a napóleoni háborúk lezárását előkészítő kongresszus résztvevőjeként Bécsben tartózkodott, és itt tette közzé 1815-ben a népköltészet gyűjtésére vonatkozó felhívását *(Circular wegen Aufsammlung der Volkspoesie)*,[31] mint ahogyan az is, hogy Gaal György ismerte és nagyra becsülte a Grimm testvérek mesegyűjteményét, hiszen kötete előszavában említette is a Grimm testvérek neves mesemondóját, Dorothea Viehmannt, akinek meséi a KHM második kötetében, 1815-ben jelentek meg. További lehetőségként kínálkozik a dilemma feloldására, ha a KHM szóbanforgó, 1822-ben megjelent kötetének előszavában az 1822. január 4-i időpont visszadatálás eredménye, és a Grimm testvérek valójában később zárták le kéziratukat. Mindenesetre a *Mährchen der Magyaren* előkészítésének és megjelenésének körülményeiről eleve alig rendelkezünk bármiféle információval, ezért érdemes lehet erre vonatkozólag is néhány szempontot felvetni.

Mint láthattuk, a jelenleg ismert sajtóközlések sorában utolsóként a hálás állatokról szóló Gaal-mese 1819 szeptember-októberében jelent meg német újságokban. Ebben az időpontban a közölt szövegeknél feltehetően jóval több mese állhatott Gaal György rendelkezésére, hiszen pár hónappal később, 1820 februárjában már arról írt Kisfaludy Károlyhoz intézett levelében, hogy a *Mährchen der Magyaren* című gyűjteményének első kötete pár hónapon belül napvilágot lát.[32] Figyelemreméltó, hogy míg 1819 őszén a *Die dankbare Thiere* – akárcsak a korábbi meseközlések – *Ein pannonisches Mährchen* alcímmel jelent meg, fél év múlva Gaal a megjelentetni szánt gyűjteményre már *Mährchen der Magyaren* címmel hivatkozott, s egyben az is kitűnik leveléből, hogy a mesegyűjteményt, akárcsak a *Theater der Magyaren*t, többkötetesre tervezte. A mesegyűjtemény megjelentetése 1820-ban azonban meghiúsult. Egy év múlva, 1821 februárjában Gaal arról számolt be Kisfaludynak, hogy a cenzúra kifogásai miatt hét ívnyi szöveget kell elhagynia és a továbbiakban pótolnia mesegyűjteményéből.[33] Ez feltehetően a kiadásra előkészített kézirata átdolgozását, új mesék beillesztését kívánta meg Gaaltól. A *Kinder- und Hausmärchen* említett, 1822. január 4-i keltezésű köteté-

[30] Gulyás 2022b: 342.

[31] Voigt 1989.

[32] *„Den I. Band meiner Mährchen der Magyaren – meiner Polymnia III Bände. – Theather der Magyaren I. Band – Gleichnisse I. Band – alles dieß erscheint nun im Laufe der nächsten Monathe nach einander.“* (1820. febr. 23.) Az MTA Kézirattárában őrzött levelezésből közölte Havay 2018: 128.

[33] *„Mir geschah so eben der fatale Streich, daß ich meinen schon zum Druck bereitete Mährchen der Magyaren auf welche der Setzer bereits mit Ungeduld wartet so gewaltig durch die Censur gekreuzigt zurückerhielt, daß ich kaum weiß wie ichs anfangen soll, die ganzen 7 Druckbogen starken Lücken, welche dadurch entstanden, zu ergänzen. Ich habe nun kaum Zeit zum Essen und zum Schlafen, so sehr bin ich von den maliziösesten Affairen aller Art umgeben.“* (1821. febr. 26.) Havay 2018: 129.

ben Gaal gyűjteményéről szólva a Grimm testvérek viszont már egyértelműen azokat a meséket kommentálták, amelyek a *Mährchen der Magyaren* című kötetben valóban meg is jelentek, tehát amelyek a cenzúra kívánalmainak már megfeleltek és kiadásuk engedélyezett volt, vagyis a Grimm testvérek nem egy korábbi, 1820-ban közlésre szánt korpuszt ismertek és ismertettek.

Az alábbiakban ezért megpróbálok pár olyan adatot felsorolni, amelyek a *Mährchen der Magyaren* megjelenésének időpontját pontosíthatják. A lipcsei Hinrichs Verlag 1797 óta minden évre vonatkozólag elkészítette az egy-egy évben (illetve félévben) megjelent könyvek jegyzékét, pontos címleírással, könyvészeti adatokkal, árazással együtt. A *Mährchen der Magyaren* e jegyzékben az 1822 januárja és júniusa között megjelent könyvek sorában szerepel.[34] A bécsi *Allgemeines Intelligenzblatt* 1822. február 9-i számának *Literarische Anzeigen* rovatában olvasható egy hirdetés, amely a *Mährchen der Magyaren* megjelenését reklámozta.[35] Az ugyancsak bécsi *Allgemeine Theaterzeitung* pedig február 19-én,[36] majd áprilisban[37] már ismertetést is közölt a mesegyűjteményről, akárcsak a *Literarischer Anzeiger*.[38]

Gaal magyar mesegyűjteményének megjelenése nemcsak a bécsi sajtóban keltett visszhangot, hanem a német nyelvterület távolabbi pontjaira is eljutott a híre. A Drezdában megjelenő *Abendzeitung* 1822 áprilisában tudósított arról, hogy Bécsben napvilágot látott a *Mährchen der Magyaren*. A *Nachrichten aus dem Gebiete der Künste und Wissenschaften* című rovatban megjelent *Bécsi Napló* időrendi sorendben, a január végétől február elsejéig tartó időszakra vonatkozólag számolt be az osztrák főváros kulturális eseményeiről, s ezek sorában február 1. és 5. közé datálva tett említést Gaal gyűjteményének megjelenéséről: *„Vom 1.–5. Februar. Bei Wallishauser ist ein Band ungarischer Mährchen von Georg v. Gaal erschienen, welcher das Lesepublikum anzieht.”*[39] A szintén drezdai *Literarisches Conversations-Blatt* április közepén egy rövid ismertetést is közölt a *Mährchen der Magyaren*ről.[40] 1822 áprilisában emellett nemcsak Drezdában, hanem Jénában is megjelent a magyar mesegyűjteményről egy kisebb tudósítás.[41]

---

[34] *Verzeichniß neuer Bücher*... 1822: 147.

[35] *Allgemeines Intelligenzblatt zur oesterreichisch-kaiserlichen privil. Wiener-Zeitung,* Samstag, den 9 Februar 1822. (Nro.) 33. 278. (*Literarische Anzeigen*-rovat)

[36] I. K.: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und geselliges Lebens*, Fünfzehnter Jahrgang, Wien, Dinstag, (Nro.) 22. den 19. Februar 1822. 87–88. (*Wegweiser für Literatur und Kunst*-rovat)

[37] v. Cs: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und geselliges Lebens,* Fünfzehnter Jahrgang, (Nr.) 40. Wien, Dinstag, den 2. Aprill 1822. 160. (*Literarischer Wegweiser*-rovat)

[38] S: Mährchen der Magyaren... *Literarischer Anzeiger,* Nro. 19. Vierter Jahrgang 1822. 150. (*Recensionen*-rovat)

[39] Tagebuch aus Wien. *Abendzeitung,* (Nro.) 89. Sonnabend, am 13. April 1822. 356. *(Nachrichten aus dem Gebiete der Künste und Wissenschaften*-rovat)

[40] 39: Literarische Notizen aus Wien. *Literarisches Conversations-Blatt,* No. 87. 15. April 1822. *Beilage zum literarischen Converations-Blatt*, 1822. No. 8. April 15. (2.) számozatlan oldal

[41] C.: Wien, b. Wallishausser: Mährchen der Magyaren... *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung,* Num. 73. April 1822. 88. (*Schöne Künste*-rovat)

Ezen sajtóhírek alapján tehát Gaal György mesegyűjteménye 1822 elején, feltehetően februárban látott napvilágot a Wallishausser kiadónál, Bécsben. Ebből az is következik, hogy Jacob és Wilhelm Grimm vagy megkapták Gaaltól 1821 folyamán a sajtó alá rendezett és a cenzúra követelményeinek megfelelően átdolgozott mesegyűjtemény kéziratát, vagy pedig a KHM 1822 január első napjaiból származó datálása nem a maguk kéziratának lezárását jelzi. Természetesen e dilemma feloldható lenne, ha pontos adatokkal rendelkeznénk a KHM szóbanforgó kötetének pontos megjelenési idejéről, illetve a Gaal György valamint Wilhelm és Jacob Grimm közötti kommunikációról, kapcsolatról, levelezésről, ám erre vonatkozó ismereteink – és általában véve a Grimm testvérek munkásságának magyar recepciójára vonatkozó tudásunk – töredékesek és kezdetlegesek.[42] A mesék és a mesegyűjtemény megjelenésére vonatkozó fenti adatok már önmagukban is jelzik a Gaal-mesék német nyelvű recepciójának intenzitását, amely mutatványszövegek közlésétől kezdve kiadói hirdetésen át a rövidebb és egészen terjedelmes recenziókig terjed. Ez feltűnő ellentétben áll a magyar fogadtatás nemcsak egykorúan, hanem évtizedeken át igen visszafogott voltával.

A *MÄHRCHEN DER MAGYAREN* FOGADTATÁSA

Gaal György meséinek korabeli magyar recepciója

Mielőtt rátérnénk Gaal mesegyűjteményének külhoni recepciójára, röviden érdemes lehet összefoglalni az egykorú magyar fogadtatás főbb jellemzőit.[43] Erre vonatkozólag ismereteink egyelőre minimálisak; javarészt néhány említés „Gál Úr”-ról és gyűjteményéről, egy recenzió, és pár sornyi értelmezés. Amikor 1822 nyarán a *Hasznos Mulatságok* leközölte a hálás állatokról szóló mesét (illetve annak kivonatát), kivételesen azt is tudatta a népszerű újság olvasóival, hogy ez a szöveg egy nagyobb munkából származik („Gaalnak ezen Czímű Könyvéből: »Märchen der Magyaren«”), vagyis Gaal könyvének létezéséről és címéről ily módon értesülhettek az érdeklődők.[44] Nemsokára ugyanitt érintőlegesen ismét szó esett Gaal meséiről, ugyanis 1822 nyár végén-kora őszén az *Enigma, vagy is Mese* címmel a *mese* szó korabeli jelentéseinek körülhatárolására törekvő cikk a „Szófia Beszédek” példájaként utalt Gaal meséire: *„A’ Szófia Beszédek, vagy is a’ köz nép száján forgó költött történetek. Illyenekett szedett öszve ’s német nyelven ki is adott Gál Úr, mint a’ Magyaroknál ismért köz népi meséket.”*[45]

1823-ban önálló ismertetés jelent meg a *Mährchen der Magyaren*ről a *Tudományos Gyűjtemény*ben (melynek Gaal is munkatársa volt, több cikkét közölte az újság) Szerényi Vilmos, vagyis Szentmiklóssy Alajos tollából,[46] amely egy nemzet, és ezen

[42] Ortutay 1963.; Domokos 2019.
[43] A 19. század második felére fókuszáló recepciótörténeti áttekintés: Gulyás 2022b.
[44] Gaal 1822b.; Gulyás 2008b: 325–328. A *Hasznos Mulatságok* hetente kétszer jelent meg, tehát a 2. félév harmadik száma 1822 július elejére eshetett.
[45] N. N. 1822. A megjelenés 1822 augusztus végére-szeptember elejére datálható. A szöveget közölte: Gulyás 2008a: 172–176.
[46] Szerényi 1823: 118–120.

belül egy társadalmi osztály és/vagy kulturális szint elbeszélő hagyományának reprezentációjaként tekintett Gaal munkájára: *„Valamint minden nemzetnek általjában, úgy a' nemzet minden osztályainak különösen bizonyos saját, tulajdon, kirekesztő poézisok vagyon, melly azoknak szellemét, érzését, élete' 's gondolkodása módját, egy szóval egész szívbélyegét elevenen kinyomja. – Ezen szempontból véve, a' magyar poézis is több felé oszlik, mellynek némelly ágaival ismerkedni még csak imént kezdünk. – E' jelenvaló mesék' gyűjteménye a' magyar köznép' el beszéllő poézisának körébe tartozik; de éppen ez oknál fogva óhajtotta volna a' Rec. hogy a' Szerző munkájának inkább illy czimet adott volna: Volksmärchen der Magyaren melly tartalmát hívebben festi vala."*[47]

A *Koszorú*: *Szépliteratúrai Ajándék* – a *Tudományos Gyűjtemény* melléklapja – 1824-ben *Az anya' álma* című elbeszélést közölte *(„Allan Cunnigham-nak Traditional Tales of the english [!] and Scottish peasantry nevű munkájából"*), amelyhez jegyzet is társult, amely Cunningham művének (illetve annak német kiadásának) dicsérete[48] mellett megemlítette Gaal mesegyűjteményét is: *„Bár Hazánknak jelesb írói közzűl is, találkozna eggy ollyan, a' ki a' nép szájában forgó, és sokszor Hazánk' történetein épűlt, sok regéket öszveszedné, 's hasonló mester kézzel leírná! – Dítséretes e' részben Gaál György Úrnak igyekezete, tsak a' kár, hogy nem Magyar, hanem német nyelven közlötte öszveszedett regéit. – (Märchen der Magyaren, bearbeitet und herausgegeben von Georg von Gaal. Wien 1822. Wallishauser, 8-vo.)"* 1825-ben a *Tudományos Gyűjtemény*ben Mailáth János *Magyarische Sagen und Maehrchen* című, frissen megjelent kötetének ismertetése során tett említést Mátray Gábor Gaal gyűjteményéről: *„Már ez előtt két esztendővel Bétsben kiadattatott egy kötetben a' Magyar Országi köznépnél szokásban lévő meséknek nagyobb része e' tzímű könyvben: Maehrchen der Magyaren von Georg von Gaal. Wien 1822. lap 454."*[49]

Toldy Ferenc 1828-ban *Handbuch der ungrischen Poësie...* című szépirodalmi antológiájának nagy irodalomtörténeti bevezető tanulmánya végén nyújtott vázlatos áttekintést a magyar népköltészetről, dalokról és mesékről *(Anhang. Volkspoesie. Lieder und Mährchen.)*. A magyar népmesék kapcsán Toldy hosszasan idézett Mailáth említett mesegyűjteményének jegyzeteiből, amelyek a magyar mesék keleti jellegéről, elbeszélésmódjáról és jellegzetes szereplőiről szólnak, majd megemlítette Gaal mesegyűjteményét is, bár ezúttal is inkább Mailáth művére helyezte a hangsúlyt, ami annak fényében érthető, hogy ez idő tájt éppen Mailáth mesegyűjteményének keresett magyar kiadót Kazinczy Ferenc megbízásából, és maga is tervezett a magyar népregékről ehhez egy bevezetést írni. Ugyanakkor azt is érdemes megemlíteni, hogy Toldy és Gaal anyai ágról unokatestvérek voltak, s ez a rokoni viszony is szerepet játszott abban, hogy az 1850-es évek végén a kéziratos hagyaték alapján Toldy Kazinczy Gá-

[47] Szerényi 1823: 118.

[48] *„Egyszerű sztillel előadott, elmés elbeszéllések vagynak itt, mellyeket a' Szerző a' nép' szájából szedett öszve, 's mellyeknek mindeggyike, valamelly nép közt forgó, babonás hitet foglal magába, a' nélkűl hogy az a' szép előadásnak kellemét, legkevésbé is megtsonkítaná."* H. B. 1824: 49.

[49] *„Ugyan ez a' Gaal Úr tudós hazánkfia (született Pozsonban Aprilis 21-kén 1783. most Bibliothecáriusa Eszterházy Hertzegnek Bétsben) fordította Németre Tátikát, és Kisfaludy Károly némelly játék darabjait, mellyek közűl a' Tatárok Magyar Országban Bétsben a' Viedeni Theátromon elő is adattak."* Verbegyi 1825: 114.

borral együtt kiadta a Gaal-mesék nagyrészét magyarul. 1828-ban Toldy az újságokban megjelenő népmesék mellett Gaal és Mailáth németül kiadott mesegyűjteményeinek kedvező fogadtatásáról írt: *„Einige unserer Volksmährchen findet man hie [!] und da in Zeitschriften aufgezeichnet. Georg von Gaal und Graf Mailáth gaben eine bedeutende Anzahl derselben deutsch heraus, und fanden ausgezeichneten Beifall. Die des Letzteren hat Kazinczy in der vaterländischen Sprache meisterlich nacherzählt.”*[50] Toldy *Handbuch*ját, illetve ennek a magyar mesékre vonatkozó részét egyébként a Grimm testvérek is ismerték és használták, amint erről a KHM jegyzetkötetébe tett kézírásos bejegyzéseik tanúskodnak.[51]

Végezetül az évtized végén, 1830-ban jelent meg önálló kiadványként Szalay Lászlónak a *Muzárion, Élet és Literatúra* korábbi kötetéről szóló nagyszabású tanulmánya, amely a Szemere Pál szerkesztette évkönyvben leközölt meséket, „pórregéket” (Szemere Krisztina és Mailáth János műveit) is érintette. Szalay Mailáthot és Gaalt (valamint Igaz Sámuelt) két különböző irodalmi hagyomány képviselőiként láttatta: *„Köszönetünket érdemlik tehát mind azok, kik néppoesisunkat versben vagy prosában eredeti mivekkel tágítani igyekeznek. A’ németeket Musaeus ajándékozá meg már mintegy ötven évvel ez előtt egy gyűjteménnyel; hány ephemeri munka született és halt meg azolta, hogy a’ kor ezeknek becsét meg nem fogyaszthatá? Nálunk Gaal György és Igaz Sámuel közlének illy modorban nehányakat; Majláth más uton eredett el.”*[52] Az „eredeti mű” kifejezés mindenesetre arra utal, hogy Szalay szerzői és nem dokumentátori funkciót tulajdonított Gaalnak.

A Mährchen der Magyaren korabeli recepciója a német nyelvű sajtóban

Egy évtizednyi magyar recepció áttekintése után az alábbiakban az osztrák-német fogadtatás másfél-két év leforgása alatt nyilvánosság elé került megnyilvánulásait próbálom összefoglalni. A mesegyűjtemény pontos megjelenésének datálására tett kísérlet során már szó esett róla, hogy bécsi, drezdai, jénai újságok a megjelenést követően egészen hamar, két hónapon belül tudósítottak Gaal kötetéről. Ezek között kiadói reklámok, rövidebb-hosszabb leíró ismertetések, elemző kritikák egyaránt szerepeltek.

[50] Toldy 1828: LXXXVI.

[51] A *Kinder- und Hausmärchen* 1819 és 1822 között megjelent második, immár jegyzetkötettel ellátott kiadásának egy példányában olvashatók a Grimm testvérek későbbi, kézírásos bejegyzései a kötetben. Az *Anmerkungen* magyar mesekincset tárgyaló fejezeténél is olvashatók bejegyzések a margón. Egy jegyzet utal arra, hogy a magyar népmesékről „Toldi” *Handbuch*jának bevezetőjében (LXXXIV–VI.) nyújt áttekintést. Két további marginália Mailáth János 1825-ben, illetve 1837-ben megjelent gyűjteményeiből veszi lajstromba a mesének tekinthető szövegeket. Az Universität Kassel által működtetett Grimm-portálon a kasseli egyetemi könyvtár, Kassel városának Grimm gyűjteménye, a marburgi állami levéltár és a marburgi egyetemi könyvtár anyagának digitalizált anyaga található meg. *Handexemplare der Brüder Grimm: Kinder- und Haus-Märchen*, gesammelt durch die Brüder Grimm, Dritter Band, Zweite vermehrte und verbesserte Auflage, Berlin, 1822, bei G. Reimer. https://www.grimm-portal.de/viewer/fullscreen/1433243665004_3/446/ (Letöltés: 2023. 02. 10.)

[52] Szentmiklóssy és Szalay mesekritikájáról: Gulyás 2006: 535–536.

1823 végéig több német nyelvű sajtótermék is sort kerített arra, hogy Gaal György magyar mesegyűjteményét ismertesse és értékelje. Az alábbiakban megjelenésük időrendjében mutatom be ezeket a reflexiókat.

Mint fentebb szó esett róla, a bécsi *Allgemeines Intelligenzblatt* 1822. február 9-i számának *Literarische Anzeigen* rovata már tartalmazott egy hirdetést, amely a *Mährchen der Magyaren* megjelenését reklámozta.[53] Ez kiemelte, hogy a szerző nem kímélt sem energiát, sem pénzt, hogy gyűjteményét összeállítsa, valamint hogy e mesék hazai földön termettek, s ebből kifolyólag ez a gyűjtemény, annak ellenére hogy az első a maga nemében, patrióta hitelessége („vaterländische Echtheit") miatt kiemelkedik a nemzeti mesegyűjtemények közül. A közölt anyag egyaránt érdekes a magyarok és a literátorok számára, a szerző („Verfasser") tiszta, bájos és vidám elbeszélésmódja, s annak tetszetős változatossága minden művelt olvasó örömére szolgál majd. Ez a hirdetés azért is figyelemreméltó, mert tudósít arról, hogy a kötet milyen jellegzetességeit tartotta fontosnak kiemelni a kiadó, illetve, hogy mely sajátosságokról gondolta úgy, hogy nemcsak a kötetet jellemzik, hanem a potenciális olvasók/vásárlók érdeklődését is felkelthetik.

Tíz nappal később, február 19-én az ugyancsak bécsi *Allgemeine Theaterzeitung* I. K. szignójú recenzense ismertette is a frissen megjelent mesegyűjteményt.[54] A minden szempontból rendkívül pozitív recenzió *(1. számú melléklet)* először is kiemelte a kötet borítóján látható kép színvonalát – ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, amikor az erdőkerülő hazatér otthonába, ahol megdöbbenve látja, hogy felesége tizenkét gyermeket szült. Az elragadtatott hangvételű ismertetés szerzője az elbeszélésmód sokszínűsége, változatossága miatt is dicsérte az átdolgozót (vagyis Gaalt), és különösen az aranyhajú három testvérről, illetve a hálás állatokról szóló mesét vélte e narráció kiemelkedő darabjainak. A recenzens irodalomtörténeti kontextusba helyezte Gaal gyűjteményét, s a csodás humorú E. T. A. Hoffmann, illetve a zseniális Karl Wilhelm Salice-Contessa meséihez hasonlította.

E ponton egészen nyilvánvalóvá válik, hogy milyen jelentős mértékben eltért Gaal György mesegyűjteményének hazai, illetve külföldi recepciója: a *Theaterzeitung* recenzense ugyanis jobbnak találta Gaal meséit, mint Hoffmann és Contessa meséit. E. T. A. Hoffmann és epikája a magyar olvasó számára is jólismert, a vagyonos olasz családból származó Contessa pedig Hoffmann baráti körébe tartozott a *Serapionsbrüder* tagjaként, olyan további jeles írók társaságban mint Chamisso vagy de la Motte Fouqé. A recenzens tehát a német romantikus rövidpróza elsőrangú íróinak meséihez képest értékelte magasabbra Gaal gyűjteményét. De ezen a ponton nemcsak ez az irodalomesztétikai besorolás, hanem az is figyelmet érdemel szempontunkból, hogy Georg von Gaal művét *szépirodalmi* művek sorában helyezte el az értelmező. Nem népköltészetdokumentációs projektként tekint rá – ez a megközelítés uralja majd a 19. század közepétől egyáltalán életre kapó hazai Gaal-recepciót –, hanem irodalmi alkotásként.

---

[53] *Allgemeines Intelligenzblatt zur oesterreichisch-kaiserlichen privil. Wiener-Zeitung,* Samstag, den 9 Februar 1822. (Nro.) 33. 278. (*Literarische Anzeigen*-rovat)

[54] I. K.: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und geselliges Lebens*, Fünfzehnter Jahrgang. Wien, Dinstag, (Nro.) 22. den 19. Februar 1822. 87–88. (*Wegweiser für Literatur und Kunst*-rovat)

1822 tavaszán (március végén–április elején) a *Literarischer Anzeiger* arról tudósított, hogy készül a *Mährchen der Magyaren* angol fordítása egy jeles brit literátor munkájának eredményeként,[55] ám az ismeretlen szerző azt is hozzátette e hírhez, hogy igencsak furcsa lenne, ha előbb jelenne meg a kötet angolul mint magyarul, s szinte elképzelhetetlennek tartotta, hogy ne készült volna már el a kötet hazafias magyar fordítása.[56] E tervezett angol fordításról egyelőre sajnos nincs több információnk, de bármiféle magyar fordításról sem. Mint a bevezetőben említettem, a Gaal-mesék csak több mint három évtizeddel később, az 1850-es évek közepétől jelentek meg magyarul, de nem fordítás révén, hanem a Gaal-hagyatékban található magyar nyelvű kéziratok felhasználásával. Ám egy mesegyűjtemény magyar nyelvű megjelenése akkor is évtizedekig váratott magára, ha készült korabeli fordítása: Mailáth János 1825-ben kiadott *Magyarische Sagen und Maehrchen* című gyűjteményét például szinte azonnal magyarra fordította egy hazafi, aki történetesen Kazinczy Ferenc volt. A kötet kiadására azonban így is csak nagy nehézségek árán tudott megbízottja, Toldy Ferenc kiadót találni Pesten, ám ez a kiadás végül is meghiúsult, és a Mailáth-mesék csak az 1860-as években jelentek meg magyarul gyűjteményes formában.[57]

Visszatérve a *Mährchen der Magyaren* tervezett angol fordítására: ez esetben nyilvánvalóan bennfentes információról van szó, amely aligha származhatott mástól, mint Gaaltól vagy a Wallishausser kiadó valamely munkatársától, ám ha bennfentes az információ, akkor a magyar fordításra vonatkozó javaslat érdekes implikációval bír. Eszerint ugyanis nem merült fel az az elképzelés, hogy a *Mährchen der Magyaren* című kötetben kiadott meséket elvileg nem lenne szükséges magyarra *fordítani*, hiszen – az előszóból is kitűnően – eleve egy kizárólag magyarul beszélő katonatárs révén[58] kerültek lejegyzésre, vagyis rendelkezésre állnak a magyar anyanyelvű adatközlők meséinek nyilván magyarul lejegyzett kéziratai. Ha mégis a németül kiadott mesék magyar nyelvre való lefordításáról esik szó, ez azt is jelzi, hogy a *Mährchen der Magyaren*ben kiadott meseszövegeket eleve nem úgy értelmezték, hogy azok kéziratos magyar szövegek *fordításai* lennének.

---

[55] Nem tudom, kire utalt a hír. Jóval később, 1849-ben, Gaal két meséje (éppen az erdőkerülőről és az üvegbaltáról szóló) *Fortune's Favourite,* illetve *The Glass Hatchet* címmel megjelent Londonban a *Fairy Tales from All Nations* című kötetben, amelyet Anthony R. Montalba állított össze, de erre nyilván nem vonatkozhat ez az utalás. Ugyanebben a kötetben Mailáth János *Zauberhelene* c. meséje is olvasható, *The Story of Argilius and the Flame-King* címen. Mindegyik mese illusztrált; Gaal neve hibásan, Gall-ként szerepel; Gaal meséinek *Hungarian*, Mailáth meséjének *Slavonic* a nemzeti besorolása. Az előszóban az áll, hogy a szerkesztő tudomása szerint a kötet egyik meséje sem jelent meg korábban angolul. Gall 1849a, 1849b, Mayláth 1849. A Grimm-mesék 1823-ban Londonban kiadott Edgar Taylor-féle angol fordításában a jegyzetekben (a Grimm testvérek nyomán) többször is utaltak Gaal meséire.

[56] *„Von Gaals Mährchen der Magyaren werden von einem gewandten brittischen Literator ins Englische übersetzt. Merkwürdig wäre es doch, wenn von diesem Buche eher eine englische als ungarische Übertragung erschiene. Fast ist es nicht denkbar, daß nicht in Ungarn selbst schon Hand an eine vaterländische Übersetzung gelegt worden!" Literarischer Anzeiger* Nro. 25. Vierter Jahrgang 1822. 200. (*Miscellen*-rovat) Mivel a *Literarischer Anzeiger* 1821-től hetente kétszer jelent meg, a 25. szám megjelenése márciusra tehető.

[57] Majláth 1864.

[58] A *Kriegsgeselle* értelmezéséről l. Havay 2022: 324.

Ez a felfogás azt implikálja, hogy a magyar nyelven lejegyzett magyar meséket a közreadó, szerkesztő, átdolgozó Gaal György nyersanyagként használta és nem pusztán lefordította, hanem értéktöbbletet létrehozva átformálta, *megalkotta*. Gaal György ismert volt fordítói munkásságáról, hiszen több magyar mű is az ő fordításában jelent meg németül, például a *Theater der Magyaren* 1820-ban, amely Kisfaludy Károly drámáit adta egy színháztörténeti tanulmánnyal kísérve a németül olvasók kezébe.[59] A *Theater der Magyaren*-nel ellentétben az arra rendkívül emlékeztető címet viselő *Mährchen der Magyaren-t* viszont nem magyar nyelvű forrásszövegek német nyelvű fordításának tekintették, hanem magyar nyelvű szövegek alapján németül megalkotott műnek. Vagyis ebből a szempontból egy magyar kiadásnak nem a magyar mesék *kéziratait* kellett volna közzétennie, hanem a Gaal által megalkotott (művészileg megformált) és Wallishausseréktől kiadott *irodalmi művet* kellett volna magyarra fordítania.[60]

A mesék megalkotottságát egyébként Gaal egyáltalán nem akarta elfedni; a maga szerepét már a címoldalon szerkesztőként és átdolgozóként („bearbeitet und herausgegeben von Georg von Gaal") jelölte meg, és nem fordítóként (mint a *Theater der Magyaren* esetében: „uebersetzt und herausgegeben von Georg von Gaal") vagy éppen gyűjtőként tüntette fel magát, mint például a Grimm testvérek tették a *Kinder- und Hausmärchen*ben („gesammelt durch die Brüder Grimm"). Ezenkívül Gaal György a kötethez írott előszavában a mesei narrációra vonatkozó dilemmái és választásai bemutatásával szintén világossá tette, hogy a szóbeliségből származó mesék elbeszélésmódja nem magától értetődő az írásbeliség közegében, hanem az irodalmi hagyomány figyelembevétele mellett a saját döntésének, ízlésének és alkotásának eredménye. A mesék elbeszélésmódjának (transzparens) megalkotottságát sem Gaal, sem a korabeli német olvasóközönség nem tekintette hibának, hamisításnak vagy kudarcnak, amely miatt ez a gyűjtemény értékcsökkent lenne – ellentétben a magyar recepcióval, amely a 19. század második felétől (amikor egyáltalán tudomást vett róla) jellegzetesen így láttatta a Gaal-mesék megalkotottságát és ezzel összefüggésben kétségesnek hitelességét, vagyis népi mivoltát.[61] A *Mährchen der Magyaren* azonban Gaal intenciója szerint nem folklórdokumentációs projekt volt (amint azt anakronisztikusan visszavetítve elvárja és számonkéri a folklorisztika), hanem irodalmi alkotás. A közvetítettség mértéke ez esetben többszörös volt, s ha a fordítás lehetősége szóbakerült, akkor többszörös fordításként lehet értelmezni Gaal munkáját is: fordítás/közvetítés két nyelv (a magyar és a német) között, fordítás/közvetítés két kultúrszint (az adatközlő közkatonák és a meséket olvasó, könyvvásárló középosztály tagjai) között, és fordítás/közvetítés a szóbeliség és a kéziratos majd a nyomtatott írásbeliség között.[62]

[59] Gaal 1820a.

[60] Egy ilyen fordítás azóta sem készült el. Az utóbbi években Havay Viktória kezdte meg a *Mährchen der Magyaren*ben megjelent mesék magyarra fordítását. Két mesefordítása (*Der Welt Lohn* / *A világ hálája*, illetve *Des Teufels Schrecken* / *Az ördög réme*) az ELTE Néprajz Blogon olvasható: https://elteneprajz.blog/2022/08/31/gaal-gyorgy-nepmese-nepmesegyujtemeny-200-magyar/; https://elteneprajz.blog/2022/12/31/gaal-gyorgy-az-ordog-reme-nepmese/ (Letöltés: 2023. 03. 10.)

[61] Gulyás 2022b.

[62] Ruttkay 2016.

1822 április elején az *Allgemeine Theaterzeitung* „Irodalmi Kalauz" *(Literarischer Wegweiser)* rovatában újabb ismertetést közölt Gaal György mesegyűjteményéről.[63] A rövid idő leforgása alatt ugyanazon sajtóterméken belül megjelent újabb recenzió feltehetően anomáliának minősült, legalábbis szerkesztői magyarázat kísérte: eszerint bár ismertették már a munkát, ám nem tudták megtagadni a lehetőséget, hogy egy különösen nagyrabecsült szerző tollából közöljenek újabb értékelést Gaal kötetéről. Az egyértelműen pozitív hangvételű recenzió először is a már hírnevet szerzett író (Gaal) értékes munkájaként, az olvasóközönség szempontjából egyfajta ajándékként értékelte a mesegyűjteményt, amelyért köszönet illeti a szerzőt. Miután felsorolta mind a 17 mese címét, megemlítette, hogy bár a magyarok körében közkedvelt, szájhagyományban élő mesékről van szó, ám ezeket ő maga, a recenzens is hallotta ifjúkorában, ámbár egészen különféle változatokban („nur mit ganz verschiedentlichen Variationen"). Ennek kapcsán figyelemreméltó reflexióval kitért a népmese *(Volksmärchen)* létmódjának kérdésére: ennek alapvonásaként azonosította a szóbeliségből fakadó változékonyságot, variabilitást. Ezek a mesék, mivel nincsenek leírva, az emlékezet és az egyes elbeszélők képességeinek függvényében rövidíthetők vagy kiegészíthetők, lehetnek részletezők vagy éppen töredékesek, összességében tehát a népmese esetében az alapállapot a szövegek metamorfózisa („und so metamorphosirt weiter fortpflanzen"). E folytonos alakváltás miatt a népmese polipra emlékeztette a recenzenst: akárhogyan is tekergeti magát a polip, úgy, hogy néha kifordított kesztyűre hasonlít, attól még polip marad, s ugyanígy van ez a népmesével is.

A recenzens a variabilitás, és ebből kifolyólag a szóbeliség és az írásbeliség közötti médiumváltás során bekövetkező textualizáció problémáját is felvetette: eszerint a népmesék ezen változékonysága nagy feladat elé állítja a gyűjtőt, amikor a meséket írásba foglalja, annak érdekében, hogy a változatokból jól elrendezett, arányos és teljes egészet alkosson.[64] A népmesék gyűjtése, az alakváltoztató szövegfolyam rögzítése tehát egyáltalán nem egyszerű, ahogyan ezt a recenzió tételmondata is leszögezi.[65] Nyilvánvaló ismét, hogy ebben az esetben tehát alkotásról van szó, nem pedig utánzásról vagy dokumentációról. Mindenesetre a recenzens Gaal művét, a kompozíciót és az elbeszélő módot is olyannyira sikerültnek ítélte,[66] hogy a gyűjtemény folytatásában és újabb mesék megjelentetésében bizakodva zárta március 15-i keltezésű szemléjét.

Ugyancsak 1822 áprilisában a már említett *Literarischer Anzeiger* hasábjain egy *S* szignójú recenzens tollából újabb elismerő bírálat jelent meg Gaal György mesegyűjteményéről.[67] A recenzens a mű erényei között emelte ki a tartalom eredetiségét és

---

[63] v. Cs: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und geselliges Lebens,* Fünfzehnter Jahrgang. (Nro.) 40. Wien, Dinstag, den 2. Aprill 1822. 160. (*Literarischer Wegweiser*-rovat)

[64] *„wenn er alle Varianten in ein wohlgeordnetes Ganze bringen, und ein jedes Mährchen ordentlich und ganz herstellen will"*

[65] *„Mährchen sammeln und daraus Etwas genießbares zu bereiten, ist nicht so leicht, wie Mancher glauben möchte"*

[66] *„die geschmackvolle und einladende Einkleidung des Stoffes in vollem Maße"*

[67] S: Mährchen der Magyaren .... *Literarischer Anzeiger,* Nro. 19. Vierter Jahrgang 1822. 150. (*Recensionen*-rovat)

az előadásmód kidolgozottságát,[68] melynek révén a műfaj legsikeresebb produktumai közé sorolható a kötet. Ugyanakkor a recenzens gondolatmenete szerint az autonóm műalkotás értékei mellett egy külsődleges körülmény is nagy súllyal esik latba az értékelés során, mégpedig az, hogy ezek a szájhagyományozott mesék egyben egy teljes közösség, vagyis a nemes magyar nemzet legbecsesebb irodalmi alkotásai közé tartoznak, s ezért másfajta elbírálásban kell részesülniük, mint azoknak a vagy túl terjengős, vagy aforisztikusan rövid, illetve kitekert, elrajzolt, mázba fojtott mesetermékeknek, amelyek mélyen Musäus, Tieck vagy Laun meséinek színvonala alatt mint poshadt gombák tenyésznek. A recenzens megítélése szerint az olyan (közösségi) meséket, mint amelyek Gaal gyűjteményének alapanyagául szolgáltak, a szerkesztőnek lehetőség szerint tiszteletben kell tartania az átdolgozás során (vagyis visszafogottan kell alakítani rajtuk), s ezt Gaal meg is tette, mert e mesék egyszerűségét és természetét, ahol csak tehette, híven visszaadta. Stílusát tekintve Gaal munkája Musäus elnyújtott, ám méltán népszerű mesei elbeszélésmódja, illetve a frissen megjelent cseh népmondák[69] terjengőssége között szerencsés középutat talált. A bíráló tehát egyfelől – Musäus, Tieck, és a gótikus irodalomhoz sorolható kísértethistóriáiról ismert Friedrich Laun meséinek említésével – irodalomesztétikai mércét alkalmazott Gaal meséinek (pozitív) értékelése során, másrészt viszont úgy látta, hogy a közösség által fenntartott mesék írásbeliségbe való áthelyezése során a szerzői individuumnak valamilyen mértékben korlátoznia kell önmagát a hagyománytisztelet jegyében, nem sajátíthatja ki a közösségi meséket.

Musäus nevének említése azért is figyelmet érdemel, mert Gaal gyűjteménye előszavában Musäus közkedvelt mesei elbeszélésmódját nevezte meg az egyik, számára kínálkozó narrációs lehetőségként, amelyet ő maga mégsem kívánt teljes mértékben követni, mert személyes ízlése egy egyszerűbb elbeszélésmód felé irányította volna (amelyre, mint említettem, a *Die dankbaren Thiere* című mesét hozta fel példaként).[70] Musäus 1780-as években kiadott *Volksmärchen der Deutschen* című nagysikerű gyűjteményét valamilyen mértékben a cím is megidézi; a *Mährchen der Magyaren* cím egyszerre hasonlít a paradigmatikus német mesegyűjtemény, valamint a Gaal által 1820-ban kiadott *Theater der Magyaren* kötet címére is – egyébként, mint láthattuk, 1823-ban az egyetlen korabeli magyar recenzió szerzője éppen a Musäus-i címre emlékeztető *Volksmärchen der Magyaren* címet vélte volna helyesebbnek.[71]

A *Literarischer Anzeiger* szerzője a könyvismertetés második felében felsorolta Gaal kötetéből mind a tizenhét mesét, némelyeket röviden kommentált is. Így például

[68] *„Originalität des Inhalts und Gediegenheit des Vortrags"*

[69] *„Sein Styl hält zwischen dem zu langen Vortrag der gleichwohl mit Recht beliebten deutschen Mährchen des Musäus und den romanhaften der neuesten böhmischen Volkssagen ein glückliches Mittel"* – talán Karoline von Woltmann *Neue Volkssagen der Böhmen* című, 1821-ben megjelent kiadványára vonatkozik itt az utalás.

[70] Egy 1820 júniusában írott levelében Gaal többek között Musäus meséit ajánlotta Kisfaludy Károly figyelmébe a rövidprózai elbeszélések narratív technikáinak elsajátítása érdekében. Havay 2018: 129. Musäus és Gaal kapcsán lásd: Gulyás 2022b.

[71] 1857-től Toldy Ferenc és Kazinczy Gábor is *népmesegyűjtemény* címmel adták ki Gaal meséit. Gaal 1857–1860.

a *Waldhüter-Mährchen* kapcsán megjegyezte, hogy a kötet címlapképén éppen e mese központi, a cselekményt elindító jelenete („Hauptkatastrophe") szerepel, amelyet Schnorr végtelen bájjal ábrázolt, a *Des Teufels Schrecken*ről pedig azt, hogy nagyon mulatságos olvasmány. A *Die Speckfestung* tele van eredetiséggel, a *Das Mährchen vom Pfennig* igen tanulságos jótermészetű férjek számára, a *Fischer-Mährchen* nagyon poétikus, a *Die dankbaren Thiere* nagyon kellemesen van elbeszélve, a *Der Vogel Goldschweif* Musäus utánzása nélkül is nagyon humoros és élénk, a *Wie gewonnen so zerronnen* pompás!, a *Der Welt Lohn* más forrásból már ismert, a *Vom weisen Peter* különös, a *Die Drillinge mit dem Goldhaar* mesének pedig tartalma, stílusa és az előadásmódja egyaránt vonzó. Végezetül a recenzens megjegyezte, hogy a kötet nemcsak újraolvasásra készteti olvasóját, ami pedig már önmagában tanúsítja poétikai értékét,[72] hanem a maga részéről a mű folytatását is szívesen látná, ha nem értesült volna Gaal előszavából arról, hogy mennyi nehézség árán jött létre ez a kötet is, amelyet egyébként formátumát tekintve két kötetben lett volna szerencsésebb kiadni.

Amint fentebb szó esett róla, a *Mährchen der Magyaren* recepciója nem korlátozódott a bécsi irodalmi nyilvánosság köreire. 1822 áprilisában Jénában is értesülhettek az olvasók a magyar mesegyűjtemény megjelenéséről.[73] A *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung* kizárólag recenziókat tartalmazó *Schöne Künste* rovatában egy *C.* jelű szerző Gaalra mint a *Theater der Magyaren* ismert szerzőjére utalt, aki mesegyűjteménye kiadásával most újabb érdemeket szerzett. Nyilvánvalóan a Gaal írta először támaszkodva sorolta fel a kiadvány pár jellegzetességét.[74] A recenzens szerint a munka elég szórakoztató, nagy fantáziáról tanúskodik, s mivel a fentiekben elmondottak miatt tisztán a magyar szellem termékének tekinthető, értékes hozzájárulás az ősi magyar költészet mélyebb megismeréséhez.[75] A recenzens értékelése szerint az elbeszélés hangneme változó, de többnyire könnyedén folyik, és az olvasót csak ritkán zavarják meg osztrák provincializmusok.[76]

Drezdában a *Literarisches Conversationsblatt* 1822 április közepén[77] *Literarische Notizen aus Wien* címmel számos kulturális-művészeti eseményről adott hírt Bécsből, melyek sorában érintette Gaal gyűjteményét is. A 39-es számmal jelölt recenzens először is kiemelte a kötet paratextusai közül a galánthai Esterházy Terézia hercegnőnek (Esterházy Pál Antal feleségének) szóló ajánlást, valamint Schnorr és Rahl igen kedves vignettáját, vagyis a borítóképet. Néhány mesecím felsorolása után a recenzió szerzője kiindulásként mindjárt vitába is szállt egy másik, meg nem nevezett recenzenssel, akinek véleménye szerint Gaal meséi azért is érdekesek, mert egy életerős nemzet szelle-

[72] *„unläugbar den poetischen Werth beurkundet"*

[73] C.: Wien, b. Wallishausser: Mährchen der Magyaren... *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung,* Num. 73. April 1822. 88. (*Schöne Künste*-rovat)

[74] Több mint tíz évig tartó fáradságos munka után, egy magyar katonatárs segítségével kiegészített szövegek stb.

[75] *„wohl für ein Product rein magyarischen Geistes halten muss, für einen schätzbaren Beytrag zur näheren Kenntniss der Poetik der Urbewohner Ungarns gelten"*

[76] *„nur selten wird der Leser durch österreichische Provincialismen gestört"*

[77] 39: Literarische Notizen aus Wien. *Literarisches Conversations-Blatt,* No. 87. 15. April 1822. *Beilage zum literarischen Converations-Blatt*, 1822. No. 8. April 15. (2.) számozatlan oldal

mét festik vonzó képekben.[78] A drezdai recenzens szerint e felfogással ellentétben még maga Gaal sem akarta azt állítani, hogy ezek a szövegek mind a magyar költői szellem tisztán eredeti alkotásai lennének, csupán azt, hogy a magyar szájhagyományban régóta kedvelt mesékről van szó. Ezt követően Gaal előszava nyomán ismertette a kötet összeállításának folyamatát és nehézségeit, azt, hogy a gyűjteményt több mint tízévnyi munka után is csak töredékekből tudta összeállítani a közreadó, aki magyarországi barátai segítségét is igénybe vette, ámde nem sok eredménnyel, s ezenközben egy Frau Viehmann-hoz hasonlatos elbeszélőre sem tudott találni. A drezdai recenzens lesújtó véleményt fogalmazott meg azokról a bírálókról, akik még egy előszót sem képesek értelmezőleg végigolvasni, amivel pedig megspórolhatnák a mű további részeinek elolvasását, ha már ilyen lusták. A bíráló szerint Gaal meséi nagyon egyszerűek, összességében egyfajta inkongruencia jellemzi őket, helyenként némi kellemetlen hatással (mint például a három aranyhajú ikergyermekről szóló mese elején), részben hasonlóságot mutatnak más népek meséivel, előadásmódjuk pedig könnyed és természetes.

Jelenlegi tudásunk szerint Gaal György magyar mesegyűjteményéről a legalaposabb recenzió a korszak egyik legjelentősebb német nyelvű irodalmi újságjában, a hallei *Allgemeine Literatur-Zeitung*ban jelent meg 1823 márciusában, vagyis a megjelenést követő bő egy év múlva *(2. számú melléklet)*.[79] A *Schöne Künste* rovatban három, Lipcsében kiadott, és egy bécsi kiadványt tárgyaltak – ez utóbbi volt Gaal műve. A recenzens kiindulásként a mese két faját különítette el: a népmesét, amely a szóbeliség révén terjed, illetve a műmesét, amely egyes költők művészi alkotása.[80] A népmeséknek nem mindig van mélyebb értelmük, ám még így is hasznos forrásként szolgálhatnak a történelem vagy a nemzeti karakter megismerése érdekében; a minden díszítéstől és módosítástól mentes meseközlés példája a Grimm testvérek gyűjteménye. A másik kategóriát, vagyis az irodalmi mesét, műmesét Goethe, Tieck és Novalis neve fémjelzi. Gaal gyűjteménye a recenzens szerint a népmesék kategóriájába sorolható, de nem olyan értelemben magyarok ezek, hogy kizárólagosan magyar eredetűek lennének, hanem széles körű elterjedtségük, használatuk Magyarország magyarlakta vidékein jogosít fel a „magyarok meséi" kifejezés használatára. Nyugat-Európában ekkor már számos mesegyűjtemény megjelenése után érzékelhetővé vált a különféle régiókból, etnikus csoportoktól, nemzetektől különféle nyelveken lejegyzett mesék vagy tágabb értelemben a szóbeliségben hagyományozott prózanarratívák hasonlósága, amelyre vonatkozólag különféle magyarázatok születtek. Gaal recenzense a magyar és más népek meséi közötti analógiákat nem kölcsönzéssel magyarázta, hanem a népek és nyelvek szétválása előtti időszakra visszavezethető közös, ősi eredettel.

Ami a Gaal által közreadott mesék narrációját illeti, az *Allgemeine Literatur-Zeitung* recenzense Gaal előszavára hivatkozva kiemelte a köztes narrációt, amelyre Gaal törekedett – tehát Musäus népszerű, terjengős és kitérésekkel teli elbeszélésmód-

[78] Bár szó szerinti megfeleltetés nem mutatható ki, ám a drezdai újságban kritizált gondolatmenet hasonlít a fentebb bemutatott, *C.* jelű szerző jegyezte jénai könyvismertetésére.

[79] Wien, b. Wallishausser: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Literatur-Zeitung,* Märtz 1823. (Num.) 78. 621–624. (*Schöne Künste*-rovat)

[80] *„das Volksmährchen durch die Sage fortgepflanzt, und das Mährchen als Kunstproduct des einzelnen Dichters"*

ja, illetve a száraz elbeszélő stílus közötti narrációt –, valamint azt is, hogy a narráció az egyhangúság elkerülése végett nem egynemű. A recenzens úgy ítélte meg, hogy ily módon viszont nem világos, hogy a rendelkezésre álló meseszövegekben mi az, ami a feldolgozott anyag sajátja, és mi az, ami a szerző alkotása, ezért a korpusz nem vizsgálható történelmi vagy etikai szempontból, hanem szórakoztató irodalomnak tekinthető, annál is inkább, mivel kevés igazán jellegzetesen nemzeti (specifikusan és elkülönítően magyar) képzet vagy alakzat található benne. A bíráló ezek után rátért az egyes mesékre, melyeket előadásmódjuk és tartalmuk szerint egyaránt minősített. Értékelése – eltérően a Gaal könyvéről született német recenziók többségétől – nem egyneműen pozitív; különösen tartalmuk miatt minősített néhány mesét visszataszítónak, ellenérzést keltőnek vagy undorítónak.

Az eddig ismert recenziók közül szintén egyedül ez foglalkozott részletekbe menően a szövegek nyelvi megformáltságával, kritizálva a nyelvezet helyenként mesterkélt voltát, és számos szövegpéldával illusztrálva a nyelvi hibákat, valamint a szerinte elhibázott verses részleteket. Végezetül pedig a kötet potenciális olvasóinak, célközönségének kérdését taglalta: bár az erkölcsi tartalom nem lehet mérce egy szépirodalmi mű megítélése során, ámde ez alól kivételt képeznek a gyerekeknek szóló olvasmányok. A recenzens felfogása szerint eleve aggályos a bevett gyakorlatnak megfelelően minden további megfontolás nélkül gyerekek kezébe adni mesegyűjteményeket, ugyanis azokban kifogásolható magatartású (lusta, könnyelmű, felelőtlen, érzéki) szereplők pusztán a szerencse (és nem az érdem) révén érhetnek el társadalmi sikert és boldogulást, ezáltal helytelen mintákat szolgáltatva a gyerekek számára. Ezen okok miatt Gaal mesegyűjteményéből is csupán egy válogatást tud elképzelni gyerekek számára. A gyerekek mint lehetséges célközönség szempontjának felvetése (függetlenül attól, hogy a recenzens hogyan ítélte meg Gaal meséinek ilyen irányú hasznosíthatóságát) jelzi azt is, hogy mennyire eltért a korabeli német-osztrák, illetve a magyar kulturális közeg, hiszen a gyerekeknek szóló fikciós próza, s ezen belül a népmesékből (kollektív populáris hagyományból) merítő meseszövegek közreadása magyar nyelven csak évtizedekkel később, a 19. század második felétől indult meg lassan, s az 1880-as/1890-es évekre vált bevett gyakorlattá.

1823 decemberében a Stuttgart-tübingeni kiadású *Morgenblatt für gebildete Leser Literatur-Blatt* című irodalmi lapja a címoldalán közölt egyoldalas ismertetést a *Mährchen der Magyaren*ről *(3. számú melléklet)*.[81] A viszonylag kései visszhangért kárpótlás lehetett a kiemelt pozíció, amit a terjedelem és a címlapközlés egyaránt jelzett. A mesegyűjtemény kontextualizálásában az anonim recenzens megkülönböztetett szerepet szánt az eredet kérdésének. Felfogása szerint ugyanis a kötet különleges értéke abból fakad, hogy éppen *magyar* meséket tesz közzé. Nemcsak a magyar mesék, hanem tágabb értelemben Magyarország, a magyar kultúra is az egzotikus és ismeretlen (vagy alig kiismerhető) másság megtestesítőjeként jelenik meg. Magyarország tulajdonképpen *terra incognita*, amelynek csupán gazdag természeti adottságai ismertek, kultúrájáról azonban – azonkívül, hogy keleti jellegű – alig valami tudható. A pozitív

[81] Mährchen der Magyaren... *Literatur-Blatt,* Dienstag, den 9. December 1823. Nr. 98. 389. (*Unterhaltungs-Literatur*-rovat)

hangvételű recenzió a *natúra – kultúra* elkülönítés alkalmazásával, majd a keletiesség hangsúlyozásával az orientalizmus tárgykörébe utalta a magyar (természetközeli) kultúrát. E gondolatmenet szerint az ismeretlen, hozzáférhetetlen, sőt, szinte nem is létezőként érzékelt magyar nyelvről és irodalomról adott hírt tehát Gaal György mesegyűjteménye.

A recenzens – más bírálókhoz hasonlóan – elismeréssel szólt a Schnorr rajzolta és Rahl metszette, „remekül sikerült", „kedvesen kitalált" borítóképről („das Ganze is allerliebst gedacht").[82] E ponton érzékelhető a kortárs, illetve a kései olvasó ízlésének valamiféle eltérése (ami újabban a Grimm-mesék kapcsán is problémaként szokott felmerülni), nem a kép színvonalát, hanem a más kritikusok által is említett „kedvességét" illetően. A *Waldhüter-Mährchen* idevágó epizódjából ugyanis világos, hogy a vadászatból hazaérkező erdőkerülő egyáltalán nem örül gyermekei születésének, sőt majdnem eszét veszti a látványtól, majd sarkon fordul, s elrohan a sötét rengetegbe, magára hagyva feleségét az újszülöttekkel, akik félárván nőnek fel ezután. A narrátor nem ad magyarázatot az erdőkerülő viselkedésére, bár egyrészt a hagyományos kultúrában az ikerszülés (különösen az ilyen mértékű) valamiféle természeti törvény megsértéseként vagy bűn, hiba, vétség következményeként értelmeződött, másrészt a 12 gyermek ellátása, felnevelése olyan anyagi terhet róhat az atyára, ami szintén szerepet játszhatott távozásában. Vagyis a *Waldhüter-Mährchen* szövegének ismeretében ez a jelenet inkább dermesztő vagy nyugtalanító jellegű, hiszen azt a pillanatot ábrázolja, amikor gyerekei világrajötte nem örömmel, hanem iszonyattal tölti el az atyát. „Hauptkatastrophe" – ahogyan egy másik recenzens fogalmazott.

Eltekintve azonban a meseszövegtől, ezt a konfliktust közvetíti valamilyen módon a kép is, melynek előterét baloldalt a szakállas (vagyis vad), égre emelt kezű, magas férfi alakja tölti be, akiről eldönthetetlen, miért emeli égnek a kezét, mintha lesújtani készülne a lába előtt fekvő gyerekekre, s ez a viselkedés a férfi válláról lelógó halott nyulak, fegyvere, valamint a kunyhó sarkában látható kasza miatt valamiféle fenyegető jelleget is ölt. A kép középső szintjén a nők, vagyis az ágyban fekvő, férjére kérdő pillantást vető anya és az ágy szélén ölbe tett kézzel ücsörgő, nyugodt beletörődéssel a szoba sarkába meredő bába mozdulatlansága ellentétes ezzel a dinamizmussal, miközben a földön szalmára szép sorban elhelyezett (és újszülöttektől szokatlan módon fickándozó, könyökükre heveredő vagy éppen ücsörgő) babák látványa a vadászatok utáni zsákmány kiterítésére emlékeztet. A borítókép az ábrázolt jelenet rejtelmes, értelmezésre váró különössége folytán kétségtelenül figyelemfelkeltő, maga a *Waldhüter-Mährchen* pedig, mint láthattuk, Gaal számára az egyik legfontosabb mese lehetett, hiszen mutatványként is közölte ezt a szöveget.

A recenzens ezt követően a *Mährchen der Magyaren* kezdeményező jelentőségét méltatta, mivel Gaal mesegyűjteménye két szempontból is elsőnek tekinthető: nemcsak külföldön, hanem a magyar kultúrában is az első olyan gyűjtemény volt, amely a szájhagyományozott magyar meséket reprezentálta. A recenzens arra is felhívta a

[82] A *Mährchen der Magyaren* címlapképe Ludwig Ferdinand Schnorr von Carolsfeld (1788–1853) és az idősebb Carl Heinrich Rahl (1779–1843) műve volt. Ők korábban is dolgoztak együtt, a bécsi Goethe-összkiadás címlapképeit például közösen készítették 1816 és 1821 között. Maierhofer 2016.

figyelmet, hogy a szájhagyományozott mesék kiadása nem egyszerű feladat, hiszen a szóbeliségben igen gyorsan terjednek és tűnnek el, emellett változékonyak a szövegek. Mindenesetre, ha Gaal gyűjteményét további kiadványok követnék, az lehetőséget teremtene komparatív szempontok érvényesítésére is. A bíráló e ponton a népmesék kulturális jelentőségének elvét követve a puszta szórakoztatáson (*Unterhaltungs-Literatur* – ilyen besorolással jelent meg a Gaal-mesékről szóló ismertetése az újságban) túlmenő funkciókat tulajdonított a népmeséknek: egyfelől azok önmagukon túli mélyebb értelemmel rendelkeznek („jedes volkstümliche Mährchen hat mehr oder weniger einen tieferen Sinn"), másfelől pedig az adott nemzet képzeletét és érzékelését tükrözik („ist der charakteristische Ton der Vorstellungen und Empfindungsweise einer Nation") – e tekintetben tehát megkülönböztető és jellegadó módon *jellemzetesek*, mondhatnánk Henszlmann Imre, a magyar mese első jelentős értelmezőjének terminusával élve.

A *Literatur-Blatt* recenzense végezetül a kiadott mesék narrációját is pozitívan ítélte meg, a vidám, eleven és egyszerű elbeszélésmód dicsérete mellett arra is kitért, hogy az elbeszélésmód nem homogén – de ez felfogása szerint egyáltalán nem probléma, sőt, a feldolgozott anyag sokfélesége miatt az lett volna a hiba, ha egységesítő narrációval él a közreadó („Es wäre fehlerhaft gewesen, sie alle in einem Ton zu hälten. Die wunderbare Verschiedenheit des Stoffes läßt dieß nicht zu"). A recenzens szemlélét a számára leginkább tetsző mesék felsorolásával zárta (*die dankbaren Thiere*, *das Waldhüter-Mährlein*, *das Fischer-Märchen*, *das Kutscher-Mährchen*).

ÖSSZEGZÉSKÉNT

Gaal György *Mährchen der Magyaren* című mesegyűjteménye 1822-ben az év elején, feltehetően február első hetében jelent meg Bécsben. Ezt megelőzően Gaal több mesét is megjelentetett a német nyelvű sajtóban. 1817 nyara és 1819 ősze között bécsi, drezdai és karlsruhei újságok közölték a *Waldhüter-Mährchen, Die gläserne Hacke*, és a *Die dankbaren Thiere* című meséit. Mindhárom mese (ugyanezzel a címmel) részét képezte az 1822-ben publikált gyűjteménynek, de a sajtóközlésekben mindegyik szöveg mellett szerepelt a *pannon mese* megjelölés is, amely egy sorozat részeként láttatta e meséket. A közleményekhez fűzött jegyzetekből az is tudható, hogy legkésőbb 1819-ben a mesékből összeállított kötet kiadásának terve is megfogalmazódott. Jacob és Wilhelm Grimm a bécsi és a drezdai újságokban közölt meséket már 1822 előtt is ismerte, és felhasználta saját meséik összehasonlító jegyzeteinek összeállítása során. A *Mährchen der Magyaren* teljes korpuszát is legkésőbb 1822-ben már szintén ismerték és tételesen kommentálták. 1818-ban a *Waldhüter-Mährchen* egy változata magyarul is napvilágot látott a *Hasznos Mulatságok*ban (forrásmegjelölés és bármiféle értelmező gesztus nélkül).

Az újságokban közölt szövegek (öt mese németül, és egy magyarul) stilárisan és apróbb motívumok terén eltérnek az 1822-ben kiadott kötetben szereplő változatoktól, így feltehetően Gaal az újságokban mutatvány gyanánt közölt meséket folyamatosan alakította, míg végső formájukat elnyerték; ezt azonban további kutatásoknak kell tisztázniuk, akárcsak a kiadott szövegek és a kéziratos hagyatékban őrzött változatok

közötti összefüggéseket. Gaal nemcsak magyar (illetve „pannon") meséket publikált a sajtóban, mivel 18. századi olasz (Carlo Gozzi), illetve angolul megjelent, ámde „keleti"-nek minősített mese német fordításával-adaptációjával is jelentkezett. A cikkben bemutatott, Gaal meseközléseire vonatkozó adatok sorát újabb forrásfeltárások minden valószínűség szerint tovább bővítik majd; egyelőre a Gaal mesepublikálási, mesefordítási gyakorlatában, illetve alkotói működésében kirajzolódó tendenciákat tudják érzékeltetni.

Ami az 1822-ben kiadott *Mährchen der Magyaren* fogadtatását illeti, a gyűjtemény hazai recepciója meglehetősen visszafogott volt: egy újabb meseszöveg megjelentetésétől eltekintve – amely szintén a *Hasznos Mulatságok*ban, ám ezúttal a kötet megjelenéséről hírt adó forrásmegjelöléssel ellátva bukkant fel –, egyelőre egyetlen recenzió és néhány, pársoros említés ismert az 1820-as évekből. Jelenlegi ismereteink szerint 1830-ig a puszta regisztráción túlmenő értékelés Szentmiklóssy Alajos említett, a *Tudományos Gyűjtemény*ben közzétett könyvismertetésében, valamint Szalay Lászlónak a *Muzárion, Élet és Literatúrá*ról írott, tanulmányértékű monumentális kritikájában olvasható. A korabeli magyar recepció alapos feltárása összességében még várat magára.

Az osztrák-német irodalmi életben ennél sokkal intenzívebb volt Gaal mesegyűjteményének fogadtatása, a kötet megjelenését követő szűk két éven belül számos híradás jelent meg róla Bécsben, Drezdában és Jénában, amelyek sorában alaposabb, elemző és kontextualizáló értelmezések is születtek. A kritikai visszhang – kevés kivételtől eltekintve – egyértelműen pozitív volt. A recenzensek egy a német nyelvterületen ekkor már évtizedek óta meglévő szöveghálózatban tudták elhelyezni Gaal művét, és műfaji kategorizációjának fogalmi keretei is rendelkezésre álltak *(Kunstmärchen, Volksmärchen)*, hiszen a 18. század vége óta német nyelvterületen sorra jelentek meg a populáris kultúrában ismert mesék irodalmi feldolgozásai, s ehhez társult a nép költészetének reprezentációja céljából kiadott, különféle textualizációs stratégiákat követő népmesegyűjtemények korpusza is. Az ismertetések elismeréssel szóltak az erdőkerülő meséjének egy jelenetét ábrázoló címlapképről, Schnorr és Rahl munkájáról. A recenzensek – a magyar olvasóktól eltérően – érzékelték azt, hogy Gaal nem egységesítette a mesék elbeszélésmódját, a heterogén narrációt azonban javarészt pozitívumként fogták fel, és úgy vélték, hogy Gaal megfelelő módon beszélte el az egyszerű meséket. Az is világos a kritikai visszhangból, hogy amint Gaal nem kívánta elrejteni a közreadott szövegek megalkotottságát, úgy az ezt érzékelő kritikusok sem tekintették hibának azt, hogy Gaal nem lejegyzőként, dokumentátorként, fordítóként adta közre a szóbeliségből származó meséket, hanem azoknak az írásbeliség közegében a maga művészi eszközeivel kívánt formát adni.

Egyes kritikusok a kötet további értékének tekintették azt, hogy olyan irodalomról és kultúráról adott hírt, amely külföldön alig ismert, és hogy egy nemzeti elbeszélő hagyományt reprezentált, emellett az esetleges gyerekirodalmi felhasználásának lehetőségére is kitértek. Több recenzens is érintette a médiumváltásra vonatkozó alapvető problémát, vagyis annak kérdését, hogy milyen nehézségeket támaszt és milyen módon lehetséges a természete szerint folytonosan változó szájhagyomány szövegeinek áthelyezése az írásbeliség közegébe, mivel az írásbeli szöveg kimerevíti a szóbeliségben variálódó szövegeket, s a szövegek hálózatából egyetlen szöveget jelenít meg,

amely ily módon normatívvá válhat. Ugyanígy kérdéses az is, milyen felhatalmazással nyúlhat a szóbeliségben hagyományozott szövegekhez a szerkesztő/szerző, hiszen ez esetben individuális döntés nyomán rögzülnek az írásbeliségben az alapvetően közösségi használatú alkotások.[83]

A dolgozatban bemutatott, Gaal György mesegyűjteményére vonatkozó korabeli reflexiók áttekintése távolról sem kimerítő – pusztán egy eddig kevéssé vizsgált korpusz jelentőségére és további, idevágó kutatások szükségességére kívánja felhívni a figyelmet, annak szem előtt tartásával, hogy később kialakított szaktudományos normák számonkérése Gaal mesegyűjteményével kapcsolatban elfedi azt az elsődleges irodalom- és művelődéstörténeti kontextust, amelyben a *Mährchen der Magyaren* létrejött és korabeli hatását kifejtette, és korlátozza annak lehetőségét, hogy megértsük Gaal György folklorisztikai szempontból kiemelkedő jelentőségű művét.

Melléklet

MUTATVÁNY A *MÄHRCHEN DER MAGYAREN*RŐL A KORABELI NÉMET NYELVŰ SAJTÓBAN MEGJELENT ISMERTETÉSEKBŐL

1. Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und geselliges Lebens
Fünfzehnter Jahrgang. Wien, Dinstag, [Nr.] 22. den 19. Februar 1822. 87–88.
(Wegweiser für Literatur und Kunst-rovat)

(Mährchen der Magyaren, bearbeitet und herausgegeben von Georg v. Gaal. 8. Wien 1822 im Verlag J. B. Wallishausser. 454 S.) – Nem kevésbé érezzük magunkat lenyűgözve e gyűjtemény tartalmától, mint amidőn első pillantásra meglep a pompásan sikerült díszítő képecske, amelyet ezúttal teljes joggal nevezhetünk valódi művészi ékszernek, amellyel Schnorr és Rahl mester keze látta el ezt a gyűjteményt, és alig tudjuk a vidám és kedves élvezetek közepette, ami ezen kedves adomány révén osztályrészünk lesz, eldönteni, hogy e kedves népmesék közül melyiket is emeljük ki. Úgy tűnik, a tiszteletreméltó átdolgozó a mesék felöltöztetése és előadása során szándékosan törekedett a sokszínűségre, ami pompásan sikerült is neki, amint azt *a három hálás állat* és *az aranyhajú három testvér* fényesen bizonyítják. De maguk a mesék is olyannyira különböznek ezer másiktól egyediségükben (ami éppoly meglepő, mint kellemetes), hogy összetéveszthetetlenül állnak ebben a sokaságban, minthogy csak ritkán és csak egyes vonásokban emlékeztetnek a már ismertekre. Ez érthető is a tündérvilághoz tartozó meséknél.

[83] A szóbeliség – írásbeliség közötti váltásra, a textualizáció lehetséges módjaira vonatkozó reflexiók a magyar kultúrában a népmesék kapcsán csak évtizedekkel később, a 19. század második felétől jelentek meg egyre erőteljesebben.

Miközben gondosan megtartóztatjuk magunkat attól, hogy e kedvesen szívhezszóló költői tehetség finom-lágy virágporát a kicsinyes kritika karmaival marcangoljuk, annál inkább kívánjuk a szépség minden barátjának azt a kellemes élvezetet, melyet belőle meríteni nekünk is gyönyörűségünkre vált. Ha mégoly szívesen rójuk is le a köteles tisztelet adóját a zseniális *Contessa* szellemessége és *Hoffmann* soha el nem apadó humora előtt, ami ezen két, igen szeretett költő gyermekmeséiben nem szűnik minket gyönyörködtetni, mégis úgy tűnik, ezek a most ismertetett mesék, összehasonlítva az új és ugyancsak pompásan sikerült fantáziadarabokkal, azoknál többet nyomnak a latban, amennyiben ezek a legerőteljesebb nemzetek egyikének szellemét festik elénk jelentőségteljes és igen megkapó képekben.

Mindenkoron kívánunk a kiadónak szerencsét ehhez a vállalkozásához. Amint a már minden erejét és feketeségét vesztett vignetta mutatja, ő maga sem becsülte alá ennek jövedelmezőségét, és jelentős számú példányt adott ki belőle.

I. K.

2. Allgemeine Literatur-Zeitung
Märtz 1823. [Nr.] 78. 621–624. (Schöne Künste-rovat)
Wien, b. Wallishausser: Mährchen der Magyaren, bearbeitet und herausgegeben von Georg von Gaal. 1822.
X u 454 S. 8.

Irodalmunkban rendesen a mesék két műfaját különböztethetjük meg: a népmesét, amely monda révén adatik tovább, és az olyan mesét, amely egyes költők művészi alkotása. Az első magától a néptől indul, vagy annak egyes képviselőitől, akik különösen jó fantáziával és képzelőtehetséggel rendelkeznek, és szájról szájra adják tovább. Ezek a mesék legtöbbször ősi néphiten vagy babonahiten alapulnak, hová a nép fantáziája menekül, midőn a vallásban nem találja meg tökéletesen érzéki alakzatokká formálva a rá jellemző természet- és világnézetet (amint a görögök vallásában még ténylegesen megtalálhatta). Ezért ezek a mesék, ha nincs is mindig mélyebb értelmük és esztétikai értékük, ám – főként teljes gyűjteményekké összefűzve – mindenképpen igényt tartanak azok figyelmére, akik a népek történetét és nemzeti karakterét kutatják. Ilyesfajta valódi német népmeséket tártak elénk nagy hűséggel, minden feldíszítő toldaléktól és módosítástól tartózkodva a *Grimm* testvérek. Az első műfajba tartozó meséink vannak *Goethétől*, *Tiecktől*, *Novalistól* és másoktól. Az ilyen művészi alkotásban a költő egy bizonyos anyaghoz teljes mitológiát teremt, amely személyes nézeteinek szimbolikus megjelenítésére szolgál, és rendszerint a valóságos természeti vagy erkölcsi erők közvetlen, szubjektív értelmezésének tekinthető. Az ilyen meséktől az ember joggal várja el, hogy jelentéssel bírjanak és magasabb esztétikai elvárásoknak feleljenek meg, de legfőképpen azt, hogy következetesen megmaradjanak a maguk alkotta mitológia képeinél és gondolatkörében. A mesék ezen műfaja iránti hajlandóság annál nagyobb lesz, minél inkább absztraktummá válik az Isten képzete, és minél inkább racionálissá lesz maga a vallás, úgy, hogy a fantázia nem talál magának többé alapanyagot benne ezen különleges irányban.

A most tárgyalandó mesék, amint már a cím is mutatja, a népmesék műfajához tartoznak. Bár a közreadótól távol áll, hogy úgy állítsa be őket, mintha a magyar költői lélek eredeti alkotmányai lennének, ám joggal gondolta elegendő oknak a címadáshoz azt, hogy ezek Magyarországon – méghozzá olyan vidékeken, ahol csupán magyarul beszélnek – szájról szájra járnak. Ha ez valóban így van – és nincs jogunk a szerző állítását kétségbe vonni – úgy nem valószínű, hogy ezek a mesék szomszédos népektől kerültek volna át a magyarokhoz. A gyűjtemény sok darabja és a máshonnan ismert mesék közötti analógiák nem bizonyítanak semmi olyat, ami azok nemzeti eredetének kétségbe vonására kényszerítene. Az egymástól legtávolabb lévő, egymással láthatóan semmilyen rokonságban nem álló népek meséinél és mondáinál is találtatnak ilyen hasonlóságok, ami beszédes bizonyítéka az effajta népköltemények ősi, a népek eredetéig és a nyelvek szétválásának idejéig visszanyúló korának.

G. úr ugyancsak keservesen megdolgozott az itt közreadottak megszerzéséért. Több mint tízéves kutatása, gyűjtése és összehasonlító munkája nem hozott több eredményt, mint egy halom hibás és tartalmatlan töredékdarabot, mígnem végre egy öreg katona ismeretsége révén, *aki nem értett más nyelven, csak magyarul*, számos meséhez jutott hozzá. Ezek segítségével jónéhány lyukat és hiányt ki tudott tölteni, és ezáltal jutott abba a helyzetbe, hogy a jelen mesegyűjteményt összeállítsa. A szövegek felöltöztetését tekintve – saját nyilatkozata szerint – középútra törekedett a túl száraz, szófukar, illetve a túl széles, bő lére eresztett írásmód között. Ugyancsak nem akarta „mereven" (?)[84] tartani ugyanazt a stílust az egész gyűjteményen át, nehogy efféle egyhangúsággal untassa az olvasót, s főképpen azt a stílust nem kereste, amely Musäus népmeséi révén, azok regényes jellege és terjedelme, valamint a gyakori elkalandozások ellenére, pusztán a kedélyes előadásmód és eleven színek miatt a klasszikusság nemes predikátumát régóta kiérdemelte, nehogy ezáltal sótlannak és unalmasnak tűnjön. A szerző ezen megfontolása, amellyel tekintettel volt a szórakozást kereső olvasóra, valamint az adott anyag feldolgozásának módja, amely nem teszi lehetővé számunkra, hogy mindenütt megkülönböztessük, hogy mi az, ami a néprege sajátja és mi az anyagot felöltöztető és feldíszítő szerző keze munkája, kénytelenít bennünket arra, hogy a könyvet inkább szórakoztató írásként, mintsem történeti vagy erkölcsi nézőpontból szemléljük és értékeljük. Annál is inkább tehetjük ezt, mert egyáltalában kevés igazán jellemző nemzeti alakzat és képzet találtatik benne, ami különösebb említést érdemelne.

A gyűjtemény 17 meséje közül recenzens a legszórakoztatóbbként és eredetisége okán a többi elé kívánkozóként a következőket említi: a *Szalonnavár* címűt, amely azzal is kitűnik, hogy a hős itt bátor és eltökélt, nem úgy, mint sok más mesében, ahol a szerencse rest kegyeltje; a *Halászmesét*, amelyben a négy elem szellemének, azok közül is különösen a levegőnek a bemutatása találó és tetszetős; a *Hálás állatok*at, ahol csupán a két fivér visszataszító kegyetlensége kelt ellenérzést, akik kiszúrják fivérük szemét és eltörik lábait; a *bölcs Péter*ről szólót, amely ha nem is tartozik a legeredetibbek közé, de vonzó az elbeszélés kellemesen hömpölygő hangja; az *Aranyhajú hárma-*

[84] Ez így szerepel az eredeti szövegben is: *„Auch hat er nicht denselben Stil »unverwandt« (?) durch die ganze Sammlung beybehalten…"*, vagyis a recenzens idézi Gaal kifejezését egy értetlenségét jelző kérdőjellel kísérve. – *A ford.*

*sok*at, amely mesében főképpen a kezdés, a pék három leányának története megkapó. – A legcsapongóbb, majdhogynem keleties fantáziát a *Vörös kutya* meséje mutatja; a *Kígyókirály* is meglehetősen eredeti, bár meglehetősen ízléstelen. – A jó erkölcsi tartalmuk okán előnyösen tűnnek ki a következők: a *Pfennigről* szóló és a *Könnyen jött, könnyen ment*, még ha utóbbi más szempontból nem is egészen kielégítő. Nem rossz a *Csodálatos dohánypipácska* és az *Erdőkerülő meséje* sem, bár utóbbinál el kell néznie az olvasónak, hogy értelmetlenül dobálódznak maguk körül arannyal és drágakövekkel, és nem kevesebb mint 12 királyságot osztanak szét. Nem kielégítő azonban az *Üvegkapa* című, nemcsak kevésbé folyékony kifejezésmódja miatt, hanem mert hiányzik az anyag belső konzekvenciája és lekerekítettsége, amely így túl súlyos ellentmondásoktól terhes; a kelleténél jobban el van nyújtva az *Aranyfarkú madár*ról szóló mese, mivel túl nagy körülményességgel keresi az elbeszélés kedélyes hangnemét, melybe azonban közben sok együgyűség vegyül. A recenzens egyáltalán tartja kielégítőnek, sőt helyenként valósággal taszítónak és undorítónak találta az *Ördög ijedtségé*t, a *Világ béré*t, a *Kapzsi parasztasszony*t, valamint a *Kocsis meséjét*.

A nyelvezet nem ritkán hibás, gyakran keresett és mesterkélt is.[85] Így például a 33. oldalon azt találjuk, hogy megkérdezte ifjú vendégét, hogy *nem ereszkedne-e le*, hogy a szolgálatába lépjen;[86] 62. oldal: mert a bizalmasának ígérete *neki* sikerrel kecsegtetett;[87] 73. oldal: két *járatképes* lábbal;[88] 121. oldal: és az *átadónak* biztosította az ígéretének pontos teljesítéséről;[89] a 132. oldalon és még többször: az *eljövendőben*, ahelyett, hogy a *jövőben*; 134. oldal: rögtön egy másik hang *rikíltott* közbe; 140. oldal: *nyomatékkal* és gyakran kérte őt szépséges *szívbéli mátkája*, hogy adja magyarázatát titkos bánatának; 176. oldal: rögtön ezután *felcsukta a szemeit*; 202. oldal és máshol: *hitestárs*, *hites*;[90] 316. oldal: mindkét öreg – *nekiszentelte* magát a gyermekeik nevelésére (vagyis *nekiszentelni* mindig el nem váló verbumként);[91] nem ritkán használja a *bárha* szót a *habár* helyett,[92] pl. a 415. oldalon: hogy a teljes, *bárha* számos háznépük napokon át jóllakhatott belőle. És még több ilyesféle. – Az itt-ott elszórt versek legtöbbször nagyon prózaiak és a legkevésbé sem találják el a megfelelő népies hangnemet. Ilyen kontár munkának hat például a Nap-édesanya verse (375. oldal):

---

[85] A fordításban csak megközelítőleg lehet érzékeltetni, mit is kifogásolt a recenzens az egyes szóveghelyekkel kapcsolatban. Ezek legtöbbje nem egyértelmű nyelvtani hiba, inkább a stílust, szóhasználatot bírálja. Az alábbiakban ezeket kommentálom. – *A ford.*

[86] Itt a *herbeilassen* szót tartja problémásnak.

[87] Itt egy szokatlan/hibás igevonzatot emelt ki.

[88] Itt a *gangfähig* jelzőt emeli ki számára szokatlanként.

[89] Itt egy hibás igevonzatra hívja fel a figyelmet.

[90] Az iménti pár példában a kifogásolt szavak, kifejezések (*kiff* [eine Stimme darein], *in Hinkunft*, *angelegenst*, *Ehegespons*, *Gespons*) létező szóalakok, de a recenzens számára valószínűleg túlságosan tájnyelvi(eskedő) hatást keltettek.

[91] A recenzens itt az *obliegen* ige *ob* igekötőjének elváló, illetve nem elváló használatát teszi szóvá. Egyébként az azóta eltelt időben a Gaal által használt (és a recenzens által kifogásolt) el nem váló forma vált általánossá.

[92] Pontosan lefordíthatatlan különbségtétel a *gleichwohl* és az *obwohl* szó között. A mai használathoz képest mindkettőnek egy másodlagos, nyomatékosító jelentéséről van itt szó.

Oh, micsoda furcsa, különös esemény,
Egy embergyermeket itten megláthatni!
Mit keresel te itt? és mi fog történni?
Tán az egész világ készül felfordulni?
Szavamra, nincsen ínyemre e tünemény.
Nincs-e elég meleg lent a földön járni,
Hogy a nap kastélyához merészkedsz?
De mivel szükséged tűnik lenni nagynak,
Megadatik néked, amit csak akarsz.

Ilyen stílusban van a legtöbb metrikus betét megfogalmazva, és mégis, a szerző igen gyakran vezeti elő ezt a félig-meddig poézist ott is, ahol ugyan nem lenne rá szükség. Így például recenzens nem éri fel ésszel, hogy a *Könnyen jött, könnyen ment* című mesében *Janko* miért verselve adja elő az elbeszélését.

Recenzens még egy megjegyzést nem tud magában tartani, éspedig azt, hogy nem tud helyeselni azoknak, akik a mesét kiváltképpen a *gyermekeknek* való olvasmánynak tartván, az ilyesfajta gyűjteményeket minden meggondolás nélkül kezükbe adja. Ha teljesen eltekintünk is attól, hogy sok népmese végletesen lapos és tartalom nélküli, és legfeljebb tágabb összefüggésben van jelentősége a kutatók számára, még a jobbak is könnyen eltérítik a fantáziát, ha nem is ferde, de egyoldalú irányba, és ezáltal megrontják az ízlést, anélkül, hogy tanulsággal szolgálnának, vagy legalább valamilyen erkölcsi tendencia meghúzódna a mélyükben. Egyébként az erkölcs nem kell, hogy mércéje legyen a költői alkotásoknak, amelyek megítélése egészen más szférában lakozik. Csupán az olyan könyvek esetében nem tévesztheti sosem szem elől az ember ezt a szempontot, amelyek olvasását a gyermekeknek is megengedi. Az erkölcsre pedig aligha tudnak jó hatást tenni az olyan történetek, amelyek a restségre és könnyelműségre való hajlamot támogatják, hiszen bennük könnyelmű naplopók és kalandorok erőfeszítés nélkül, a vakszerencse révén, anélkül, hogy rászolgáltak volna, gazdagságra és tisztességre jutnak, sem pedig az olyanok, amelyek a testi szépség és szerelem kéjes kifestésével és hasonlókkal keltik föl és borzolják az érzékiséget. Ilyenféléket mármost a szóban forgó mesék közül sokban megtalálhatni, amelyeket recenzensnek ehelyütt nem áll módjában egyesével elővezetni, de ami miatt e meséknek csak egy kisebb, kiválogatott részét, ám nem az egész könyvet tudja gyermekek számára olvasmányként ajánlani.

3. Literatur-Blatt
Dienstag, den 9. December 1823. Nr. 98. 389. (Unterhaltungs-Literatur-rovat)
Mährchen der Magyaren. Bearbeitet und herausgegeben von Georg von Gáal.
Wien 1822.
Druck und Verlag von J. H. Wallishauser.

Magyarországra hosszú időn át úgy tekintettünk, mint mesebeli országra, amelyet, ha földrajzilag el is tudtunk helyezni, és amelyről tudtuk, hogy a természet mindennemű

áldásával gazdag, de ezen túl valóságos *terra incognita* volt. Benső, nemzeti élete, a magyar nép költői, romantikus szelleme, amelyből ki-kicsendülnek a Kelet hangjai – mindez az idegen, sőt, mi több, a legközelebbi szomszéd számára is olyan volt, mintha nem is létezne; minden törekvés méltatandó tehát, amely nyelvük és irodalmuk hozzáférhetetlen oázisából bárminemű élvezetet szállít az idegen számára, és önmagában elismerést érdemel, még ha az eredmény nem is olyan vonzó, mint amilyen lehetne. Annál több dicséretre méltó tehát egy olyan mű, mint amilyen most előttünk fekszik. Hogy arról szólván – csakúgy, mintha asszonyokról beszélnénk, akik többé-kevésbé maguk is mesék, sőt gyakran egész mesevilágok – vegyük szemügyre először is a külcsínyt: ez tetszetős, a nyomás és a papír csinos; a vignettán remekül sikerült kép, melyet Schnorr rajzolt és Rahl metszett. Az erdőkerülő meséjéből a parasztot ábrázolja, amint hazatérvén, feleségét a tizenkét fiú terhétől megkönnyebbülve találja. Az anya az ágyban fekszik, a vidám kicsinyek a földön, a bábaasszony mellettük; az egész a lehető legkedvesebben van kitalálva. A mesék valódi magyar mesék, vagyis olyanok, amelyek különböző hozzátoldásokkal és változtatásokkal szájról szájra járnak, és minthogy magyar nyelven még nincsenek összegyűjtve, a közreadó munkája kétszeres dicséretet érdemel. Gyűjtésével néhányukat biztosan az enyészettől menté meg: mert amint nincs, ami gyorsabban terjedne, mint egy mese, ugyancsak nincs, ami gyorsabban elenyészne, amint a képzelet más irányt vesz. Hogy a mesék milyen csodálatosan alakulnak át, látható ezeken a példányokon is, hisz egy és ugyanazon mesét három-négy különböző módon meséltek, ezekből alkotta meg a közreadó a végül közzétett formákat, amelyek azonban ezzel egyszersmind érdekes összehasonlítási ponttá is válnak. Ha ugyanis a következő időben ismét egy hasonló gyűjtemény születne, vagy ha egyáltalán a kutatások nagyobb teret nyernének, akkor már Gaal könyve alapján állapítanák meg azt, hogy mi is nőtt még hozzá a mesékhez, és végtére azt is, hogy milyen irányt vett a képzelet. Ez nem olyan közömbös, mint amilyennek első szempillantásra tűnhet, ugyanis többé vagy kevésbé minden népies mesének van egy mélyebb értelme is az elsőre szembetűnőnél, ebből pedig egy-egy nemzet jellegzetes képzeletének és érzékelésmódjának hangja hallatszik ki. Minél kevésbé van ennek tudatában a mese kitalálója vagy kidíszítője, annál inkább megismerhető e kettő a meséből. Erre sok helyütt nyújt bizonyítékot a *Mährchen der Magyaren*. Aki a mesék költészetében járatos, az leginkább úgy talál rá ezekre, ha összehasonlítja azokat a meséket, amelyeket egyaránt mesélnek Magyarországon és más országokban. A nemzeti jelleg azonban még jobban látható a többieknél. Miért? Mert itt a magyar nemzeti karakter az idegen behatástól a legtávolabb maradt, a kizárólag magyar mesék még elevenebben kifejezik a nemzeti karaktert, mint azok, amelyek több népnél is általánosak.

Eltekintve attól az érdemdús szorgalomtól, mellyel Gaal úr a mesék gyűjtéséhez és rendezéséhez fogott, külön érdeméül említjük meg, hogy azokat ráadásul kellemes nyelven vezeti elő számunkra. Elbeszélésmódja vidám és eleven, ugyanakkor egyszerű. Máskülönben ok nélkül fél attól (lásd az előszót), hogy a mesék különböző hangvételéből eredő egyenetlenség miatt kárhoztatják majd. Hiba is lett volna mindet egy hangra hozni. Az anyag csodás sokfélesége nem engedi meg ezt. Nekünk különösen a hálás állatok, az erdőkerülő-mesécske, a halász meséje és a kocsis meséje tetszik.

Fordította: Bednárik János

Irodalom

DOMOKOS Mariann

2019 A magyar Grimm-mesehagyomány. A Grimm-mesék megjelenése a magyar irodalomban és folklórban. In Keszeg Vilmos – Szakál Anna (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve* 27. 195–224. Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság.

ERDÉLYI János

1855 *Magyar népmesék*. Pest: Heckenast Gusztáv sajátja.

GRIMM, Brüder

1822 *Kinder- und Haus-märchen.* Gesammelt durch die Brüder Grimm. Dritter Band. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Berlin: bei G. Reimer.

GULYÁS Judit

2006 „…úgy kívánhat helyt Muzarionban mint a' Galeriákban a' Breughel ördögös és boszorkányos bohóskodásai": A *Muzárion, Élet és Literatúra* mese-közlései és korabeli fogadtatásuk (1829–1833). In Ekler Andrea – Mikos Éva – Vargyas Gábor (szerk.): *Teremtés: Szövegfolklorisztikai tanulmányok Nagy Ilona tiszteletére*. (Studia Ethnologica Hungarica, VII.) 497–547. Budapest–Pécs: L'Harmattan.

2008a A *mese* szó használata a magyar írásbeliségben 1772–1850 között, *A magyar nyelv nagyszótár*ának történeti korpusza alapján. In Gulyás Judit (szerk.): *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról.* (Artes Populares, 23.) 165–241. Budapest: ELTE Folklore Tanszék.

2008b Giovan Francesco Straparola és Gaal György meséi a *Hasznos Mulatságok*ban. In Gulyás Judit (szerk.): *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról.* (Artes Populares, 23.) 317–330. Budapest: ELTE Folklore Tanszék.

2022a A néprege a korai magyar sajtóban: Straparola meséi a Hasznos Mulatságokban. In Dóbék Ágnes (szerk.): *Olasz–magyar irodalmi és művelődési kapcsolatok a 18–19. században.* 151–179. Budapest: Reciti Kiadó.

2022b Musäus és Grimm között: Gaal György mesegyűjteményének 19. századi (de)kanonizációja. In Csörsz Rumen István (szerk.): *Doromb. Közköltészeti tanulmányok 10.* 333–359. Budapest: Reciti Kiadó.

H. B.

1824 Az anya' álma. (Allan Cunnigham-nak Traditional Tales of the english and Scottish peasantry nevű munkájából.) *Szép-Literatúrai Ajándék a' Tudományos Gyűjteményhez*. IV. 49–61. Pesten: nyomtattatott Petrózai Trattner János Tamás' betűjivel 's költségével.

HAVAY Viktória

2018 „A szép barátság öszvefűz velem": A Gaal – Kisfaludy levelezés és népmesekutatás. In Boldog-Bernád István – Szabó P. Katalin – Szuperák Alexandra (szerk.): *Nyomkövetés* 3. 125–139. Budapest–Szabadka: Doktoranduszok Országos Szövetsége Irodalomtudományi Osztály, Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete.

2022 Gaal György mesemondó közvitézei. In Csörsz Rumen István (szerk.): *Doromb. Közköltészeti tanulmányok* 10. 321–332. Budapest: Reciti Kiadó.

MAIERHOFER, Waltraud

2016 Die Titelvignetten und -kupfer von Ludwig Ferdinand Schnorr von Carolsfeld zu zwei Goethe-Werkausgaben. *Zeitschrift für Germanistik* 26. 1. 18–39.

MAJLÁTH János
1864 *Majáth regéi. Magyar regék, mondák és népmesék*. Gróf Majláth János után Kazinczy Ferencz. Kiadta Kazinczy Gábor. Pest: Heckenast Gusztáv tulajdona.
MAYLÁTH, Count [MAILÁTH János]
1849 *The Story of Argilius and the Flame-King.* In Montalba, Anthony R.: *Fairy Tales from All Nations.* With twenty-four illustrations by Richard Doyle. 20–37. London: Chapman &Hall.
N. N.
1822 Enigma, vagy is Mese... *Hasznos Mulatságok* VI. II. félév 19. sz. 145–147.
ORTUTAY Gyula
1963 Jacob Grimm és a magyar folklorisztika. *Ethnographia* LXXIV. 321–341.
RUTTKAY Veronika
2016 Burns, Arany, Lévai – avagy népiesség és/mint fordítás. *Irodalomtörténeti Közlemények* 120(1): 3–30.
SZERÉNYI Vilmos [SZENTMIKLÓSSY Alajos]
1823 Külföldi Literatúra: Mährchen der Magyaren. *Tudományos Gyűjtemény* VII. 1. sz. 118–120.
The Pleasing Instructor
1756 *The Pleasing Instructor or, Entertaining Moralist consisting of Select Essays, relations, Visions, and Allegories collected from the most Eminent English Authors, to which are prefixed New Thoughts on Education.* Newcastle upon Tyne: Printed for Thomas Slack.
TOLDY, Franz
1828 *Handbuch der ungrischen Poesie, oder: Auswahl interressanter, chronologisch geordneter Stücke aus den vortrefflichsten ungrischen Dichtern... herausgegeben von Franz Toldy.* Erster Band. Pesth und Wien: In Commission bei G. Kilian und K. Gerold.
VERBEGYI G. [MÁTRAY Gábor]
1825 Magyarok által, vagy Idegenektől, Hazánkat illető Külföldi nyelven iratott könyvek esmertetése. *Tudományos Gyűjtemény* IX. 4. sz. 108–116.
Verzeichniß neuer Bücher...
1822 *Verzeichniß neuer Bücher* die vom Januar bis Juny 1822 wirklich erschienen sind, nebst Verlegern, Preisen und einem wissenschaftlichen Repertorium, zu finden in der J. C. Hinrich'schen Buchhandlung. Leipzig.
VOIGT Vilmos
1989 A magyar mese- és mondakutatás bécsi triásza. In Moritz Csáky – Horst Haselsteiner – Klaniczay Tibor – Rédei Károly (szerk.): *A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében.* I. 375–379. Budapest – Wien: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság.
WANOSTROCHT, Nicolas
1800 *A Grammar of the French Language with Practical Exercises*. The Seventh Edition. London: J. J. Johnson, T. Boosey, Vernor and Hood, J. Scatcherd, C. Law, T. N. Longman.
WOLTMANN, Karoline von
1821 *Neue Volkssagen der Böhmen.* Halberstadt: H. Vogler.

Források

Gaal György hivatkozott művei

GAAL, Georg von

1812 *Gedichte*. Dresden: Walther.

1817a Pannonisches Mährchen von J. G. von Gaal. Waldhüter-Mährchen. *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode* 56. Sonnabend, den 12. July 1817. 25–29; 57. Mitwoche den 16. July 1817. 34–36; 60. Sonnabend, den 26 July 1817. 57–60; 61. Mittwoche, den 30 July 1817. 66–70.

1817b Die gläserne Hacke. Ein panonisches Mährchen. *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode* 79. Mittwoche, den 1. Oktober 1817. 228–233; 80. Sonnabend, den 4. Oktober 1817. 239–243.

1818a Bestrafter Undank, ein morgenländisches Mährchen aus dem Englischen v. Georg von Gaal. *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode* 35. Sonnabend, den 21. März 1818. 277–281; 36. Dinstag, den 24. März 1818. 285–289.

1818b Egy Erdő kerűlő. *Hasznos Mulatságok* 2, I. félév, 7. sz. 49–55.

1819a Die dankbaren Thiere, oder: die drei Unmöglichkeiten. Ein pannonisches Mährchen von Georg v. Gaal. *Abendzeitung* 215. Mittwoche, am 8. September, 1819; 216. Donnerstag, am 9. September, 1819; 217. Freitag, am 10. September 1819. [az újság lapjai nem számozottak]

1819b Die dankbaren Thiere, oder: die drei Unmöglichkeiten. Ein pannonisches Mährchen. *Karlsruher Unterhaltungs- und Intelligenz-Blatt* Nro. 79. Sonntag, den 3. October 1819, 625–629; Nro. 80. Donnerstag den 7. October 1819, 633–635.

1820a *Theater der Magyaren*. Erster Theil. Uebersetzt und herausgegeben von Georg von Gaal. Brünn: bei J. G. Trassler.

1820b Die dankbaren Thiere, oder: die drei Unmöglichkeiten. Ein pannonisches Mährchen. In *Schatzkästlein unterhaltender Erzählungen und kleiner Aufsätze*. Zweiter Theil. 284–301. Carlsruhe: in Commission im Bureau der deutschen Classiker.

1822a *Mährchen der Magyaren*. Bearbeitet und herausgegeben von Georg von Gaal. Wien: Druck und Verlag von J. B. Wallishausser.

1822b A' háláadatos állatok. *Hasznos Mulatságok* 6, II. félév, 3. sz. 21–24, 5. sz. 34–35.

1824 Thema zu einer Oper aus einem Mährchen von Gozzi. Mitgetheilt von Georg von Gaal. *Allgemeine Theaterzeitung* Siebzehnter Jahrgang, 13, den 29. Januar 1824, 49; 14, den 31 Januar 1824, 54.

GAÁL György

1857–1860 *Magyar népmesegyűjteménye*. Kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc. I–III. Pesten: Pfeiffer Ferdinánd, Emich Gusztáv.

GALL, G. v.

1849a Fortune's Favourite. In Montalba, Anthony R.: *Fairy Tales from All Nations.* With twenty-four illustrations by Richard Doyle. 281–308. London: Chapman &Hall.

1849b The Glass Hatchet. In Montalba, Anthony R.: *Fairy Tales from All Nations.* With twenty-four illustrations by Richard Doyle. 345–359. London: Chapman &Hall.

A *Mährchen der Magyaren*ről szóló, a német nyelvű sajtóban megjelent tudósítások (időrendben, 1822–1823)

Allgemeines Intelligenzblatt zur oesterreichisch-kaiserlichen privil. Wiener-Zeitung, Samstag, den 9 Februar 1822. (Nro.) 33. 278. (*Literarische Anzeigen*-rovat)

I. K.: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und geselliges Lebens*, Fünfzehnter Jahrgang. Wien, Dinstag, (Nro.) 22. den 19. Februar 1822. 87–88. (*Wegweiser für Literatur und Kunst*-rovat)

v. Cs: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Theaterzeitung und Unterhaltungsblatt für Freunde der Kunst, Literatur und geselliges Lebens,* Fünfzehnter Jahrgang. (Nro.) 40. Wien, Dinstag, den 2. Aprill 1822. 160. (*Literarischer Wegweiser*-rovat)

S: Mährchen der Magyaren .... *Literarischer Anzeiger,* Nro. 19. Vierter Jahrgang 1822. 150. (*Recensionen*-rovat)

Literarischer Anzeiger, Nro. 25. Vierter Jahrgang 1822. 200. (*Miscellen*-rovat)

Tagebuch aus Wien. *Abendzeitung,* (Nro.) 89. Sonnabend, am 13. April 1822. 356. *(Nachrichten aus dem Gebiete der Künste und Wissenschaften*-rovat)

39: Literarische Notizen aus Wien. *Literarisches Conversations-Blatt,* No. 87. 15. April 1822. Beilage zum literarischen Converations-Blatt, 1822. No. 8. April 15. (2.) számozatlan oldal

C.: Wien, b. Wallishausser: Mährchen der Magyaren... *Jenaische Allgemeine Literatur-Zeitung,* Num. 73. April 1822. 88. (*Schöne Künste*-rovat)

Wien, b. Wallishausser: Mährchen der Magyaren... *Allgemeine Literatur-Zeitung,* Märtz 1823. (Num.) 78. 621–624. (*Schöne Künste*-rovat)

Mährchen der Magyaren... *Literatur-Blatt,* Dienstag, den 9. December 1823. Nr. 98. 389. (*Unterhaltungs-Literatur*-rovat)

Gulyás Judit
tudományos főmunkatárs, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet
E-mail: gulyas.judit@abtk.hu

Judit Gulyás

The octopus, the glove and the folktale: the publication and reception of the tales of *Mährchen der Magyaren* (1822) in the German-language press

The first collection of Hungarian tales was published in Vienna in 1822 by Georg von Gaal. The *Mährchen der Magyaren* contained 17 tales in German, but Gaal's manuscript collection of tales is much larger, it consists of more than 100 texts. This paper provides some insights on the largely unclear history of the creation and reception of the *Mährchen der Magyeren*, based on texts published in the German-language press of the era. In the first half of the essay, the author presents the tales that Gaal published in various newspapers before the publication of *Mährchen der Magyaren*. Between the summer of 1817 and the autumn of 1819, newspapers in Vienna, Dresden and Karlsruhe published the tales *Waldhüter-Mährchen*, *Die gläserne Hacke* and *Die dankbaren Thiere*. All three tales (with the same title) were part of Gaal's collection published in 1822, but the press releases also included the designation *Pannonisches Mährchen* ('Pannonian tale', i.e. referring to Pannonia province of the Roman Empire) next to each text, indicating that these tales were part of a series. The texts published in the newspapers (five in German and one in Hungarian) differ in style and minor motifs from the variants in the 1822 volume, so it is likely that Gaal continued to elaborate the tales published in the newspapers as a showpiece until they reached their final form. The notes to the press releases also show that by 1819 at the latest, a plan to publish a volume of the tales had been conceived. Jacob and Wilhelm Grimm were already familiar with the tales published in the Viennese and Dresden newspapers before 1822 and used them in compiling their own comparative notes.

The author then presents reviews of the German-language press after the publication of *Mährchen der Magyaren*. In contrast to the negligible reception in Hungary, the reception of *Mährchen der Magyaren* was much more lively and multi-faceted in the Austro-German cultural milieu. In contrast to Hungarian readers, the reviewers were able to place Gaal's work within a textual network and literary tradition and the conceptual framework for its genre categorisation was available. Unlike Hungarian readers, the reviewers perceived that Gaal did not standardise the narration of the tales, and this heterogeneous narrative mode was largely perceived positively. The critics did not consider it a fault that Gaal did not publish the tales from the oral tradition as a transcriber, documenter or translator, but rather sought to give them form in the scribal medium by his own artistic means.